

nes till en del upptagen hos Liljegren under N:o 987. Den andra, tjenande till tröskel i kyrkodörren, har en numera nästan oläslig inskrift i en slinga, inom hvilken ett fyrfotadt djur är tecknad. (Liljegr. N:o 998). Den hos Liljegren under N:o 989 upptagna run-inskriften hör icke till denna socken. Ändteligen har ock på Vesterby Kapitens-boställes ägor funnits en runsten, hvilken nu är sönderslagen och till större delen bortförd från sin plats*).

Dessutom anmärkningsvärdt:

Uti venstra dörrposten vid södra ingången till kyrkan är inmurad en huggen gråsten å hvars ena sida, som vetter åt vapenhuset, är i upphöjdt arbete förestäldt ett lejon (?) och midt under detsamma en naken menniska med böjda knän och uppsträckta händer. På stenens andra sida inåt porten ses, likaledes i upphöjdt arbete, ett med svans och två stertar försedt djur (drake?), under hvars långt utsträckta tunga är ett människohufvud. Stenen är öfverdragen med hvitlim. Bilderna hafva förmodligen afseende på någon legend, sannolikt rörande kyrkans skyddshelgon**).

Storklockan har följande inskrift i så kallad munkstil: *Jesum Christ ok Maria kera lofvas ok prisas medh stora ähra. Anno Dmii 1527 (?) Olaus Curatus.*

Tumbo Prestgård d. 9 Juni 1842.

Carl Gustaf Grahl.

P. L.

---

*) Till ofvanstående uppgifter rörande fornlemningar i Tumbo socken kan läggas följande, hemtadt ur en handskrift i Kongl. Bibliotheket i Stockholm, under teckn. F. f. 5, fol. författad af J. Hadorph:

”På sudra åsen vidh Qvicksund der synes en stor trikant af gråsten fordom satt, och inne uthi upfyld, sampt ovaler emillan hvar trekants-armen gjorde, hvilka dhe gamla dhe 3 afgudarne fordom till ähra och dyrkan satt hafva; der finnas ock små grafvehögar på åsen, hvaraf nogsampt klart är, at här mycket hedniskt väsende fordom är hållit för dess lustiga belägenheet skull; — — Här hafver och midt under åsen varit ett lijtet Stenhüus, anten Capella eller annat sådant i gamla dagarne”. Utg.

***) Dylika upphöjda bilder i sten förekomma äfven å yttre sidan af Chorväggen till angränsande Torpa kyrka. — Meddeladt af Brukspatron Hr J. F. Iverus. Utg. anm.

Ringanäs och Kongsberg.

(Upland.)

Till det gamla Attundaland, hvilket innefattade trakten mellan Upsala och Stockholm samt öster ut emot hafvet, hörde fordom den folkrika ö i Mälaren, hvilken, tillföre kallad Färingsön, numera kännes under namnet Svartsjölandet, hvaraf den dock utgör blott en del. Ön begränsas i öster af Löfstaffjärden, Lambaren och Mörbyfjärden, i söder af Kallbergsundet*), i vester af Långtarmen**) och i norr af Elgarns- och Devensösunden, äger $1\frac{3}{8}$ mils längd och $\frac{3}{4}$ mils bredd, samt innefattar socknarna Färentuna, Hillershög, eller Hillersjö, Sånga och Skå.

Landet har i fordna tider varit fördeladt af åtskilliga, till sänkningar numera öfvergångna, vattuleder; och har den äldsta Färingsön sannolikt innefattat endast norra delen af ön, eller den trakten, hvilken, i söder begränsad af Hillershögsviken, Svartsjön och Igelviken samt den sänkning, som från sistnämnda vik sträcker sig till Långtarmen, innefattar hela Färentuna och den delen af Hillershög socken, hvilken ligger vester om förstnämnde vik. Hela denna del af ön utmärker sig framför de sydliga trakterna, såsom ett jemnt, fornodladt högland, hvars tätt utbredda minnesmärken ojäfaktigt vittna att trakten redan i fordna tider utgjort ett sammanhängande helt. Bland de genom öns sydliga delar löpande sänkningar förtjenar, såsom bestämdt utvisande en uppvallad vattuled, anmärkas den, hvilken sträcker sig från Törnebyviken af Långtarmen tvärt öfver ön till Fogelviken. Den har synbarligen skiljt från ön Skå socken i söder***). En dylik har troligen förenat denna med Svartsjön; och visa i allmänhet de många på denna delen af ön förekommande dälder, samt mer och mindre djupt ingående vikar, tid efter annan skedda uppländningar mellan fordna skär och klippor.

Härledningen af namnen Färingsö och Färentuna har länge sysselsatt forskare †). Vi gitta icke upptaga de mångfalldiga meningarna. Namnen Færingaöön och Færingzötunum förekomma i handlingar från 1200:talet. Ordet færing har tvifvelsutän sin rot i ordet fara ††), hvadan Färingsö och Färentuna

*) Öfver detta sund är i sednare tider uppförd den så kallade Lulehåfsbron.

**) Norra delen af denna fjärden kallades 1649 Malmöfjärden, enl. kartan öfver ön af samma år i K. Lm.-Kontoret.

***) Lemningar efter en *brygga* öfver denna sänkningen finnas ännu. De kallas *Konung Johans brygga*. — Hemmansägaren Johansson i Tuna, född i Berga af Skå socken, berättar, att i hans ungdom sänkningen varit så vattensjuk, att man knappt kunnat med häst och åkdon färdas öfver den. — Jemte sänkningen, söder om densamma, sträcker sig det så kallade Thorsberget, "notabilis apud plebem superstitiosam." (I. E. Arenius, de Antiquit. Ins. Ferringöensis p. 8). På berget är lägenheten Orgelburen, som enligt sägen har namnet deraf, att från klippan fordom hörts ett spel, liknande det af orgor.

†) Se Schefferus, Ups. Ant. C. 18 et 19, Loccenius, Antiquit. Sv. Goth. L. 2. C. 26, Peringsköld, Monum. Upl. cap. 5, Serenius, de Upl. p. 28—29, I. E. Arenius, l. c. och Salvius, Beskr. om Upland sid. 12 m. fl.

††) Færing = peregrinatio &c.. Björn Haldorson, Isl. Lex.

na torde beteknat tillhåll för *farande* folk — i forntiden kände under namnet vikingar.

Den såsom äldst sålunda angifna del af ön äger talrika minnesmärken. De upptaga nästan utan undantag alla de fläckar, helst i närheten af bebyggda platser, öfver hvilka plogen icke strukit. Att en mängd gått förlorade är påtagligt *). De, hvilka återstå, gifva likväl forskaren syssla nog, så att en noggrann undersökning af öns samtliga fornminnen skulle upptaga en dryg tid **). *Det* är att säga: fornforskaren anlitar här förgäfves allmogen om efterrättelser rörande de härliga minnen, bland hvilka den lefver. Färingsöboen har från närliggande hufvudstaden tagit i rikt mått tänkesätt och seder an. Det är icke här stället att angifva den rigtningen, hvilken, i och med desamma, hans inre lif tagit. Nog af! det har ställt sig upp till strid emot det framfarna, hvilket i följd deraf här blifver föremål, nu för förakt, nu för smälek, så att den kamp mellan jättar och menniskor, föregående och efterkommande släkten och tidskiften, hvilken fornnordiska sagor och sånger så hemskt förtälja, tyckes här kämpas på fullt allvar.

Om folket på ön är i öfrigt litet att säga. Olikheterna härstädes i bildning och anletsdrag torde kunna tillskrifvas täta inflyttningar. Täckta qvinnor med mörka ögon äro icke sällsynta. — Språket är lent, uttalet slapp.

Hammarlotten heter en lägenhet norr om Svartsjö på slutningen mot sundet mellan Hillershögsviken och Svartsjön. Här förekomma åtskilliga skepsättning, samt en af fotkedja omgifven ättekulle af 6 alnars tvärdrag, vid hvars östra sida finnes en treudd, förenad med fotkedjan medelst tvänne, 2 alnar långa och på en alns afstånd från hvarandra löpande, räta stenrader. (Tab. 4 fig. 7.) På föga afstånd härifrån är en ättehög af fyra alnars tvärdrag, ofvantill försedd med en kronlik, till en del rubbad, mindre stenkrets; och finnes vid kullens östra sida en firsidig bana, som utsträcker sig 3 alnar från kullens rot och är fyra alnar bred. Marken är inom denna jemn och stenfri. I närheten äro en inuti jordfylld treudd och en ättekulle. (Tab. 4 fig. 8).

Om dessa och andra vanligare minnesmärken i granskapet har allmogen intet att förtälja. Mats-Henriksmora i Hammarlotten, som eljest låter påskina skälig förfarenhet i gamla mål, håller väl före, att *o-christet folk* här måste ligga begravvet, efter ben, aska och kohl understundom skolat förmärkts under jordvallen, men vet i öfrigt intet. Johan Edman fiskare instämmer häri med Mats-Henriksmora och tillägger, att norr ut vid Degerby i små runda ättehögar för få år

---

*) Vifärna heter ett hemman icke långt från Hillershög kyrka. Namnet pekar på ett forntida offerställe härstädes, och man vet omtala att på en af höjderna inom ägorna, hvar nu utvisas allenast några ättekullar, funnits en stor flat sten, omgifven af ringmur.

***) J. E. Arenius, hvilken i sitt ofvan anförda arbete beskrifvit Färingsöns fornminnen, har dervid gått till väga allt för knapphändigt. Detsamma kan thyvärr sägas om större delen af både äldre och sednare författare utaf likartade afhandlingar.

sedan funnits *kistor* af tätt sammanlagda stenar och i dessa sand jemte hela benrangel, hvaraf Edman, som stadigt beropar sig på böcker i hithörande ämnen, vill sluta, att sistnämnda grafvar tillhöra ett annat folk, eller åtminstone andra tider.

Enstaka grafminnen äro vidare att se på Hillerhögskogen, hvilken sträcker sig norr ut härifrån. Edman är af den tanken att de på talrika ställen härstädes varande tecken efter uråldrig, för långa tider sedan igenlagd, åker visa att ön fordom varit folkrikare än nu. — På ett berg vid torpet Paradiset kan man öfverse en god del af Färingsön i norr. Här, såsom på öns alla höjder, äro vanliga grafminnen. — Norr ut öppna sig vidsträckta åkerfält. Färentuna åldriga kyrka ligger nästan midt på fältet. Kyrkan var fordom den enda på ön. Några ansefliga ätthögar resa sig på gårdet norr om kyrkan, och är här äfven en mindre bautasten samt några vanliga grafsättningar. Det kringliggande vida fältet, nu uppbrukadt till åker, har, såsom gamle Kyrkovården Gustaf Carlsson (1839) vet berätta, fordom varit beströdt med fornminnen. På angränsande Öhlsta ägor skola icke länge sedan graflemningar vara funne*).

I norr begränsa synkretsen de ansefliga bergshöjder, på hvilka Kongsberga by är belägen. Det är ett tal bland allmogen att här varit *likasom en stad* **). På slutningen af sydöstra bergshöjden (Kumblaberget) är upprest en, omkring 3 alnar hög, på södra sidan flat, sten, från hvilken utgår mot södern en afbruten rad af lägre stenar; och synas på få alnars afstånd härifrån tecken efter en dylik stenrad i samma sträckning som den förra. I närheten äro ock, jemte en uråldrig grundmur, hvilken till en del sträcker sig under ett uthus, flere stensättningar, men alla så skadade, att i afseende å deras fordna bestämmelse intet kan stadgas. Blott några rundade stenkresar af 20—30 till 35 fots tvärdrag återstå, fast mer och mindre betäckta med gräsvall. Byamännen hålla minnesmärkena för både "gamla" och "illmariga," men hafva intet att om dem förtälja.

Öster ut från berget i det så kallade storgärdet visas en fornlemning, hvilken förtjenar större uppmärksamhet.

På en från Kumblaberget hit löpande obetydlig landtrygg är upprest en sten af $3\frac{1}{2}$ alnars höjd, med två spetsiga sidor, hvilka vetta mot öster och vester. Stenen är ock upptill spetsig. Midt emot stenens östra spetsida, $3\frac{1}{2}$ alnar från densamma, är en aflångt fyrkantig stensättning, hvars bredd utgör $11\frac{1}{2}$ alnar, och som utsträcker sig mot öster till $34\frac{1}{8}$ alnar. På afstånd från östra sidan af $8\frac{1}{2}$ alnar är upprest en spetsig sten af $1\frac{1}{2}$ alnars höjd och mellan denne samt fyrkanten är en obetydlig fördjupning. Äfven på södra sidan om minnesmärket, fyra alnar från detsamma, förekommer en dylik sten, och en sådan säges varit äfven på norra sidan. Sjelfva fyrkanten, hvars yttre rand består af sammanlagda klumpstenar, är förmedelst tvänne mellan långsidorna löpande räta och ganska tydliga stenrader fördelad i trenne nästan lika

*) Hvaraf fyndet bestått, och om det hembjudits är obekant. Det omtalas flerstädes på ön.

***) Berget är vidsträckt och består af flere klippor, af hvilka några hafva serskildta namn såsom Kumblaberget, Grätteberget, Kurberget m. fl. Äfven andra lägenheter, dels inom byn, dels i närheten, äro sålunda utmärkte, såsom Domarevreten, Käringtä m. fl. — Öfver ön finnas kartor af åren 1649 och 1685, båda mycket ofullständiga, samt öfver Kungsberga af 1640 och 1758.

stora afdelningar. Midt uti vestra, äfvensom i mellanafdelningen, är en mindre kulle, omgifven af en ganska otydlig stenkrets; och finnes i hvarje kulle en mycket obetydlig fördjupning. Afdelningarna innehålla dessutom spridda mindre stenar. Äfven den östra afdelningen innehåller en närmare vestra skiljoraden uppkastad mindre kulle med fördjupning, samt mellan denna och östra tvärsidan en trubbig helt liten rest sten, och är, såsom de förre, i öfrigt tätt beströdd med smärre stenar. — På södra sidan om stensättningen nästan midt för vestra afdelningen tätt invid densamma är en rund inuti slät krets af $13\frac{1}{4}$ alnars tvärdrag, och förekommer på föga afstånd sydost från denna en dylik mindre krets af $5\frac{1}{4}$ alnars tvärdrag, samt 5 alnar vester om den sistnämnda åter en krets af 11 alnars tvärdrag hvilken dock skiljer sig från de öfriga deruti, att sjelfva kretsen består af en, 3 alnar bred, sträcka af tätt sammanlagda kullerstenar med tvänne i öster utgående stenrader, bildande ingång till kretsen. I öfrigt må anmärkas att, enligt hvad allmogen upplyser, flere stensättningar äfven i sednare tider tillvarit i närheten, de der vid plöjning gått förlorade. Också förekomma här och der större och mindre odlingsrör. (Tab. 4 fig. 9).

Minnesmärket synes så mycket märkvärdigare, som ett dylikt i Sverige hittills näppeligen är känt. Några förekomma i Danmark *), och i Norige åtminstone ett, nemligen det vid Bukke- (fordom Bokne-) sundet i Ryfylke, aftecknad och beskrifvet i Tidskriften Urda **), ehuru intet af dem fullkomligen liknar det vid Kongsberga. Dock synes det norska haft samma bestämmelse. Det förra, eller Kongsberga-minnesmärket skiljer sig dock från det andra, hvars aflånga icke sammanlagda fyrkant jemnt innesluter en förhöjning, på hvilken förekomma i rad fem otydliga små rör eller kretsar, deruti att det saknar annan förhöjning inuti, än de tre små kullarna, samt äger bestämdt utmärkta afdelningar och resta stenar.

Det är klart att ifrågavarande minnesmärke är en graf, i hvilken åtminstone trenne lik blifvit jordade. Men vi lemne åt andra att draga de slutsatser rörande lemningen, hvartill dess egna beskaffenhet kan i öfrigt föranleda.

Det bodde år 1836 på Lofön en äldre dagkarl vid namn Per Gustafsson, hvilken sade sig vara född i Kongsberga, hvarest han ock tillbringat sin ungdom. Samme Per Gustafsson hade väl reda på fornminnet å Kongsberga storgärdet och sade sig hafva af sin moder hört berättas, att i fornda dagar tre *jättebröder* kommit tillsammans der nu fyrkanten är, men dervid af någon anledning råkat i osämja, "kommit i hugg med hvarandra och omsider alla tre fallit på de platser, å hvilka vid tillfället hvar och en stått, eller der de tre små kullarna äro, i hvilka de ock fått sina grafvar, de der för brödernas osämja blifvit med stenar skiljda. Och hade den, hvilken tagit befattning med de

*) Enligt Sjöborg i dess granskning af 1:sta Bandets 3:dje häfte af Urda, införd i N. Dagl. Allehanda i Stockholm för den 16 Junii 1839. — Aflånga fyrkanter äro väl i Danmark allmänna, men de innesluta vanligen en enda jordhög, altar-stensättningar, eller spridda stenar, sakna afdelningar, och äro således icke egentligen att hänföra till ifrågavarande slag. — Jmfr. äfven Ant. Annal. flerstädes.

Vi önska att vederbörande måtte gå i författning om ifrågavarande fornlemnings bevarande för framtida åverkan.

***) 2:dra Bandets 3:dje häfte sid. 200. Olämpligen benämnas väl dessa och dylika minnesmärken skepshögar.

gudlösa sällarnas jordande, blifvit kort derefter förvandlad till sten. Stenen står ännu kapp rak vid fyrkanten.”

I Kongsberga är, oss vetterligen, denna sägen icke bekant, ej en gång af gamla hustru Sandberg, hvilken eljest förmäler, att på de talrika kretsarna härstädes runda byggnader varit i forntiden uppförda.

Långtarmen, hvilken, såsom ofvan är nämndt, sträcker sig efter öns vestra sida, bildar midt för Kongsberga en mindre bugt. Norr om denna sträcker sig efter vattuleden en obetydlig ås, eller förhöjning, och utgör denna med sina mörka alar, sin frodiga växtlighet och sitt härliga läge en af de täckaste delar af ön *).

Det är hit, som någre af våre fornforskare förlagt gamla Slotten Ringanäs och Kongsberg.

På södra delen af höjden förekomma af jord och grus betäckta grundmurar efter en fyrsidig byggnad af 35 alnars längd i öster och vester, samt 20 alnars bredd och omkring 3 alnars höjd. Midt på norra sidan är en öppning, troligen fordna ingången till huset, af $4\frac{1}{2}$ alnars bredd, och gent emot denna, utanför södra muren, förekomma grundmurar efter en vidfogad nästan fyrkantig tillbyggnad med 12 alnars långa sidor. I denna är en fördjupning. Utbygget, hvilket vetter mot viken och sjön, har sannolikt varit ett torn. Murarna bestå af grofva gråstenar, sammanfogade medelst murbruk. Här och der mellan dem äro stycken af tegelsten instuckna, och finnes en myckenhet tegel i större och smärre stycken liggande både inom och utom murarna. De torde utvisa att byggnadens öfre del bestått af tegel. Norr om murarna är marken alldeles stenfri och, såsom det synes, jernnad.

Vid 80 alnar härifrån norr ut på höjden, hvilken hit bibehåller sin platt-het, är åter en fyrsidig grundmur, såsom det synes, efter en äldre byggnad. Muren består af stora gråstenar och är djupt nedsjunket i jorden, så att med undantag af sydvestra hörnet, hvilket något litet höjer sig öfver jordytan, den alldeles saknar höjd. Byggnaden har varit 19 alnar lång i öster och vester, samt $16\frac{1}{4}$ alnar bred. I öfrigt är intet att i afseende å denna mur anmärka.

Byamännen i Kongsberga sammanstämman deruti, att de först omtalade murarna äro lemningar efter det gamla Ringanäs, men hafva om öfverlevor efter någon forntida byggnad i granskapet sig icke det ringaste bekant. De af oss sist omförmälda grundmurarna, hvilka äro med täta enbuskar öfverväxta, hafva ock hittills undfallit deras uppmärksamhet.

Fornforskare hafva varit af ganska olika tankar rörande ifrågavarande tvänne fästen. Under det nemligen en del hållit före att Ringanäs och Kongsberg varit olika namn under serskiljda tider på ett och samma slott, hafva någre förlagt, än det ena, än det andra till den trakten, der nu Svartsjö är, eller till andra delar af ön, medan andre ansett lemningarna efter Ringanäs och Kongsberg böra sökas i närheten af hvarandra.

*) Loccenius (Descr. Sv. Mct. i K. R. Arch.) yttrar att Färingsön *hålles för den skånaste i landet* — en nog öfverdrifven utlåtelse.

Så säges i Thorsten Vikingsons saga *): "Ringer hette en Konung; han var Fylkeskonung i Svea Rike" **). — Vi veta icke annat än att detta jemte ett annat ställe ***) i Sagan först föranledt forskare att söka ett uråldrigt Ringanäs, såsom denne Ringers hemvist, vid Mälaren. Det är svårt att veta på hvilken grund man förlagt det till Färingsön. Något Ringanäs i vårt land omtalas, oss vetterligen, icke i äldsta urkunderna †). Också yttrar sig Renhjelm i anmärkningen till ofvan anförda ställen i Sagan, att han icke hade sig bekant hvarest Ringer haft sitt hemvist, men att det vore af Sagan klart, att det icke legat långt från Mälaren, nära Upsala och Ulleråker ††). Loccenius (1660) †††) uppgifver att man *någon gång* förlagt till Färingsön ett Ringanäs, och många samtida författare, dem vi anse öfverflödigt att uppräknas, anföra, utan vidare tillägg, det samma. Palmsköld har i ämnet följande korta efterrättelse. "Der (på Färingsön) skall fordom uppå een högh backa af K. Magnus Ericsson vara upbyggt eet huus, Ringanäs kallat, thet K. Göstaff den I. skal sedan låtit nedtaga och flyttat till den större och fiskrijka Canalen och orten ther nu Slättet (Svartsjö) stådt" a). I Hadorphs "Förteckning på gamla Kungsgårdar och Slott i Riket" b) finnes icke Ringanäs upptaget, och hafva vi i häfderna förgäfves letat efter vidare efterrättelser rörande fästet. Endast hos Fischerström förekommer en ytterligare upplysning derom, den nemligen, att "K. Carl Knutsson här höll sitt bröllop med Brita Bjelke" c).

Rörande åter Kongsberg, instämman Hadorph d) och Palmsköld e) deruti, att det fordom varit *en stor Kongsgård*, belägen på Färingsön: att K. Magnus Ladulås här ofta vistats: att det sedermera *blifvit gjordt till bondegård*, och att *murarna efter Kongshuuset ännu* (i slutet af 1600 talet) *der utvisas*.

*) Utgifven och försedd med noter af Jac. J. Reenhjelm. Ups. 1680. 8:o.

**) Hringer er konungur nefndur, han var Fylkiskonungur i Svijawellde. l. c. C. 2.

***) Så lydande: Han (Ringer) befalte sin tjenare att resa till Vifellsö utanför Ulleråker — och anlände han dit dagen derefter på aftonen.

†) Det Ringanäs, hvilket nämnes i K. Olof den heliges Saga Cap. 43 tillhör Norrige, men icke Sverike, hvilket klarligen finnes af sjelfva Sagan. Jfr. Bings Beskrivelse over Norge sid. 550. Sista utgifvaren af Tunelds Geographi har likväl icke tvekat att med en Rhyzelius (Sv. Mun. sid. 153) och andra förlägga detta Ringanäs till Färingsön.

††) Hadorphs ord äro dessa: "Ubi hic Ringo regiam suam habuerit, mihi non proptum est dicere. Non longe dissitam fuisse a lacu melero, prope Upsalam et Ulleråker ex Scriptorum nostro apparat. l. c. in not. p. 23.

†††) Nonunquam etjam hic aulicum secessum constituerunt velut in cacumine collis elegans tempe fuit *Ringanäs* dictum. Descr. Sv. Mct. in Arch. Regni.

a) Ur Palmsköldska Samlingarna (Topogr.) meddeladt af Amanuensen Herr Aug. Theod. Låstbom.

b) Mct. i förvar uti Kongl. Bibliotheket i Stockholm.

c) Beskr. om Mälaren sid. 122. Vi hafva förgäfves forskat efter källan till denna uppgift. Rhyzelius (Monast. Sv. Goth. sid. 229) uppgifver att K. Carl Knutsson år 1446 på Svartsjö å Färingsön, "hvilket uti Rimchrönikan kallas ett fäste," "höll bröllopet åt sin dotter Christina."

d) l. c. e) l. c.

Hos sednare författare är föga, att, utom detta anförda, finna, hvarföre blott återstår att anföras hvad Arenius (1740) i sitt ofvannämnda arbete om Färingsöns fornminnen i ämnet andrager. Hans ord äro (i öfvers.) dessa: "Då Slotten Kongsberg och Ringanäs ligga knappt ett stenkast åtskiljda, kunna de tillsammans beskrivas. Men när ganska få minnesmärken återstå af dem, förlitar jag mig på läsarens öfverseende. Det ännu bibehållna namnet och spåren efter murarna, af ålder nästan utplånade, bevara minnet af de gamla byggnaderna. Bägge hafva en förträfflig belägenhet vid den delen af Mälaren, som kallas Långtarmen. Af Ringanäs synas ännu öfverlevor, bestående af grofva stenhopar; men härvid bör märkas att ganska små stycken af tegelsten anträffas, hvaraf kan slutas, att det för långliga tider tillbaka fallit i ruin. Därföre är deras mening falsk som omtala Ringanäs slott, såsom hörande närmare till våra tider. Detta kan med större skäl sägas om Kongsbergs slott. Ty de, som hänföra det sistnämndas ålder till de tider, då Birka var till, hafva dertill i min tanka icke nog grundade skäl. Ty det är icke sannolikt att båda funnits på samma tid, utan att Kongsbergs slott tillkommit efter Ringanäs. Dock jagar man, *under saknaden af behållna spår, fåfängt på forntidens område. Hvad Kongsbergs slott vidkommer, hafva vi intet att om dess fordna glans omförmäla*" *).

På grund af sist anförda efterrättelser torde kunna såsom säkert antagas, att de båda vid Långtarmen befintliga minnesmärkena äro lemningar efter Ringanäs och Kongsberga fordna slott eller Konungahus. Beträffande deremot den högre ålder det ena af dem må kunna hafva ägt framför det andra, stadge vi intet efter urkunderna, såsom saknande åberopade källor och dessutom hvarannan motsägande, ingen tillförlitlig rättelse gifva. Dock driste vi antaga att det minnesmärket, hvilket än i dag heter Ringanäs**), af ålder burit detta namn, samt i följd deraf, att de närliggande grundmurarna tillhört det fordna Kongsberg.

---

*) l. c. pp. 20—21.

**) En teckning förest. Ringanäs är bifogad detta häfte. Se Tab. 4 fig. 11.

Bref från Skåne, rörande dess Fornminnen.

Andra Brevet.

Midtibland alla dessa, förstöringen trotsande kvarlemningar från Sveriges längst förflutna tidsåldrar, — vid anblicken af de uråldriga Borgar, som bekransa våra berg, och inom hvilkas murar så många generationer af väldiga furor rest sig och försvunnit, eller vid nalkandet till dessa gråa Jättestugor, som här och der träffas på fälten, omgifna af svajande ax och stumma vittnen till så många skördar, ja blott vid ett ögonkast på denna vågiga rand af Ättehögar, som åt flere håll begränsa synkretsen, ofta väckande tvekan, antingen de äro verk af jättemenniskor, eller ett spel af naturens egen jättekraft — huru många anledningar finner man icke till betraktelser öfver dessa likasom försmälta och blott i försteningar framställda massor af föremål från försvunna släkten, hvilkas yttre grunddrag endast häruti kunna uppletas och jämföras. Eller vid lyssnandet till de djupa slagen af den gamla Svenska Sången, hvars grundtoner genomlupit så många lyckliga och sorgliga tidsskiften: eller vid ihogkomsten af Fornsagens underbara skepnader, som, ehuru lämpande sig efter tider och personer, dock så lätt kunna urskiljas till sina ursprungliga drag, — midtibland allt detta, hvem häpnar ej för det hemska svalg, som skiljer från oss denna forntids mensklighet, och under en hemlighetsfull tystnad blott låter oss skåda densamma uti några ovissa individer, likasom förlorande sig i ett slags skugggestalter eller fria bildningar af den skapande naturen.

Men just detta hänvisande på en såsom outgrundlig erkänd orsak, på en ursprunglig rigtning af krafter, hvilkas första, spridda yttringar vi kunna iakttaga och sammanställa: detta återljud af Sagens och Sångens grundton, försmältande i Folkets hjertan, och dem genom deras inre skick tillfallen, — allt detta synes dock framställa likasom en förmedling mellan när och fjerran, en öfvergång från forndunkel till natursanning; och vid ett djupare inträngande deruti ledes också Fornforskningen nödvändigtvis in på ett nytt fält, nemligen Naturforskarens, der fenomenerna, utgångna utur en högre ordning, från alla håll måste särskådas och jämföras, der den trogna observationen måste taga allt sådant det visar sig, der således hvarje litet bidrag har sin icke underordnade betydelse, och der samma behag belyser det hela och alla dess delar. Och likasom i all naturforskning den säkra observationen steg för steg leder till speculationens fria fält, så leder den äfven i afseende på Fornforskningen, från denna sida afsedd, lättare dertill, än man i början kunnat tro, och så länge ett slags instinct ännu blott rigtade stegen.

Detta har jag i största hast velat förutskicka, för att antyda, att i ett ämne, der man alltid och mer än någorstädes måste åtnöja sig med fragmentariska underrättelser, man icke bör försmå, att från alla håll samla och öfverväga de omständigheter, som kunna sprida ljus öfver saken, och framför allt icke stanna på halfva vägen; och derföre har jag nu ej eller dragit i betänkande, att med sorgfällighet samla de strödda iakttagelser öfver Rönebergs härads fornminnen,

af hvilka jag i mitt förra bref meddelade början, ehuru obetydliga de än må förefalla. Och dertill har jag ansett mig hafva så mycket större skäl, som intet enda af dessa fornminnen, med undantag af Åshögen i Qvistofta, mig vetterligen förut är beskrifvet, knapt lösligen omförmäldt.

Vid nedgåendet från Rönebergs högar till Asmundstorps kyrka ser man omkring sig den gladaste tafla af slättbygdens lif och verksamhet. Vägen, som löper i en liten fördjupning, omgifves till höger af en rad små höjder, hvar och en försedd med sin lilla bondgård, i en sluten krets af hus eller s. k. "längor." Till venster och närmare Röneberga by ser man fortsättningen af åsen, som här skjuter upp till en anseelig höjd, med anlagda åkrar i afsatserna mellan små fördjupningar, bildade af de talrika källor, som här utspringa från berget*), och bland hvilka källor må nämnas den s. k. "Kungskällan, som lærer fått sin benämning deraf att en Konung der uppehållit sig under ett fältslag på andra sidan åsen" **). Midtför höjer sig Asmundstorps kyrka, på andra sidan om en liten bäck, omgifven af täta gårdar, och bortom kyrkan utbreder sig det tätt bebygda fältet åt Annelöf, Billeberga och Dagstorps kyrka, den högst belägna på denna slätt, med flere mils utsigt rundtomkring. Vid nämnda bäck ser man bygdens ungdom, efter en urgammal sed, vid Pingst- och S:t Hans-dagarna (Midsommar) samlas till dans och lekar, hvilket fått namn af "att gå till Killorna." På sidorna om vägen finner man 8 till 10 strödda grafhögar, af hvilka den första till höger i slutningen af åsen är den anseeligaste och kallas Järnhögen, måhända i anledning af något derstädes gjort fynd.

Vid fortsatt vandring märkas på det jemna fältet mellan Asmundstorp och Tofta några strödda högar, samt vidare vid Helgarp, der dock den största eller Kung Helges hög, invid vägen midtemot väderqvarnen, för några år sedan blifvit borttagen. Detta skall hafva blifvit gjordt af ett nyss förut ditflyttadt ungt folk, som velat odla platsen. Men företaget, berättar man, skall dock haft den olyckliga följd, att både mannen och qvinnan strax derefter insjnkadt och aflidit. Den hög, på hvilken väderqvarnen står, har för 60 år sedan blifvit öppnad, och deruti funnet ett svärd jemte en kruka. För öfrigt visar man här närmare Tågerup en göl i Saxån, kallad drottning-hålan eller kareta-hålan, emedan en Drottning Helga derstädes vid resan till julottan kört ner och omkommit***). Man tror sig också ännu vid klart väder stundom kunna se den ståtliga kareten, på hvilken ock några gångor fisk-noten fastnat. — Invid kusten — härstädes utmärkt för sina många och sällsynta strandväxter, äfvensom för de lyckliga odlingar, som här göras på den lösa af hafssalta genomträngda sandgrunden —
 mellan

*) Huru kalkhaltig denna höjd är, bevises af de stora klumpar förkalkade mossor som finnas i Källbäckarna, hvilka mossor, öfvergångna till kalk, dock så väl bibehållit formen, att t. o. m. species kan igenkännas (mäst af *Hypnum filicinum*). De uppkastade mullvadshögarna i slutningen af åsen äro alldeles öfversädda med små mussel-skal.

***) "Bredvid de s. k. Rönneberga högar i öster, hölt Konung Carl XI i Egen Hög Person en blodig slagting med de Danske (d. 14 Julii 1677), som måste salvera sig i fästningen Landscrena och lämna hela sitt Artillerie i sticket." Gillberg, Beskr. öfver Malmöhus län, Lund 1765.

****) Jemf. uti Antiquar. Annaler I. B. sid. 328. "Fruens Pytte" i Slesvig.

mellan Helgarp och Landskrona, vid de fordom s. k. Os- eller Oxhusen (rök- och slagt-hus under pesten) numera Ulricehus, hafva funnits åtminstone 10 högar i rad, hvilka för det mästa äro utkastade och förstörda under de sednare åren, utan att närmare upplysning om deras innehåll kunnat erhållas. Stenkammare berättas dock hafva funnits, äfvensom värj-fästen.

Sedan man genomvandrat Landskrona, — detta Sveriges Washington, stort och ödligt, men med det behagligaste läge, den fruktbaraste omgifning och den förträffligaste hamn — ser man på fältet bortom det vackra Säbyholm en och annan hög, och något längre från kusten en låg, men rätt väl bibehållen kulle mellan Säby och Wadensjö kyrkor, tilldess man hinner Hilleshögs dalar, lika utmärkta för sin naturbeskaffenhet, som för den mängd fornlemningar, som här finnas. Dessa dalar, utgörande ganska stora och vidsträckta insänkningar invid stranden, äro omgifna af ansenliga höjder, beströdda med grafkullar, och skola enligt en föga trovärdig sägen, vara uppkomna af en utbränd torfmosse. Den utsigt, som öppnar sig öfver dessa dalar till den midtför liggande ön Hven och Danska landet, förtjente visserligen sin teckning, såsom en af de utmärktaste punkter vid sundet, likasom ställets forminnen, ja, än mera dess geologiska beskaffenhet, säkert lönade mödan att närmare lära känna. På de lägsta punkterna läser ännu torfbildningen fortvara, förmodligen under hafvets niveau. En af högarna vid torpet Belleborg norr om dalen har för flere år sedan blifvit borttagen, men intet iakttaget, mer än några stycken af en ler-urna, som ännu lågo kvar, äfvensom fotkedjan. Samma förhållande var med ett par andra högar på en ås i dalen. På en liten höjd bredvid den sistnämnda fanns en skepps-sättning med för-sten, trenne sidostenar å ena, och tvänne å andra sidan, samt tvär akter. Längre upp från sjön, norr om dalen, äro dessutom 3 stora högar, mer och mindre skadade. Till denna dals märkvärdigheter hör ock ett ansenligt Stenblock, liggande fritt och upphöjdt på några mindre stenar, och som, med en längd af 4 till 5 alnar, för sin form fått namn af gåsägget.

Längre upp från sjön, midtför den nämnda dalen, finnas på höjden mellan Glumslöf och Hilleshög ansenliga fornlemningar, bestående af en hel sträcka högar, 10 eller 12 till antalet; samt dernedanför mot landsvägen 2:ne halfkorshus eller grafvar: dessutom närmare Hilleshög en Jättstuga; en hög, som skulle kunna anses för tingshög; samt den s. k. Wie-stenen, vid hvilka jag något litet torde böra uppehålla mig.

I några af de härvarande högarna, i hvilka man gräfvit, synas ganska grofva stenar eller klippstycken, som likväl icke utan vidare undersökning kunna bestämmas till sin form eller läge. — De båda halfkors-grafvarna eller stugorna, som hafva den egenheten att vara af nästan oval form (Se Tab. III. figg. 10, 11. *), hafva på den längre sidan ingång af resta stenar, omkring 9 alnar lång, men knappt en aln bred. Stugorna, också af grofva uppresta stenar, hafva en längd af 8 alnar, och en bredd af omkring $3\frac{1}{2}$ alnar, hvilket närmare kan ses af figurerna, der (likasom hos de öfriga figg. 6—12) en aln motsvaras af $\frac{1}{8}$ tum. Öfver-

*) Dock har N:o 11 framsidan rak med räta vinklar. En halfkors-graf af fullkomligt oval form är den (oriktigt) s. k. Harald Hildetands graf vid Dagstorp, hvilken kan ses hos Sjöborg, Samlingar 1, fig. 25.

liggare saknas på båda. Tjugo steg framför den enas ingång är en liten jordhög, och den andra har framför sin trenne sådana. Stugorna ligga i bredd, ett böss-håll från hvarandra, och hafva ingångarna vända mot öster. De äro till en betydlig del fyllda med jord, och förtjena säkert en noggrannare undersökning, hållst så ytterst få af detta slags fornminnen hittills blifvit i Sverige tillbörligen undersökta och beskrifna; ehuru deras undersökning, såsom man redan trott sig finna, kan lemna de viktigaste resultat *) . — Närmare vägen till Hilleshög finnes den omnämnda högen, hvilken kan anses hafva varit en tingshög. Den utgöres af en yttre cirkelrund vall eller upphöjning af 70 stegs omkrets med en ingång mot öster, inanföör hvilken i midten befinnes en mindre, alldeles rund kulle, omgifven af en gång eller fördjupning af 20 stegs omfång **) . — Denna hög har vid sin sida på 18 stegs afstånd "Jättestugan", af hvilken grundritning finnes på Tab. III. fig. 4., samt midtför sin ingång på 130 stegs afstånd "Wie-stenen", (Se Tab. III. fig. 1.), dock med en helt liten hög emellan. Den förstnämnda eller Jättestugan, bestående af ett par alnar höga och på inre sidan utmärkt jemna och släta stenar, har en 9 kvarter bred gafvelsten, samt tvänne stenar på hvardera sidan. Den är något bredare midtpå, men hopdragen vid ingången till en knapp alns bredd, samt är $3\frac{1}{2}$ aln lång, hvilket gifver densamma en nästan femkantig form ***) , och närmare kan ses af grundritningen, som jemte figg. 1—5 har $\frac{1}{4}$ tum motsvarande en aln. Inuti stugan ligger på kant en håll af betydlig längd, och 2 alnar utanför ingången ligga 2 större stenar till vårdprydnader, en aln åtskiljda.

Den s. k. Wie-stenen, hvilkens namn †) tillika med läget och formen tydligen synes tillkännagifva ett tillbedningsställe, förtjenar och i min tanka den största uppmärksamhet i förening med de öfriga på detta ställe förekommande monumenterna, så mycket mer, som jag icke funnit dem hos någon författare ens omnämnda. Denna Stenstod, som är belägen på en obetydligt sluttande, med låga stenar beströdd mark, på nämnda afstånd från den nys förut beskrifna högen, har icke omkring sig några ordnade stenar eller s. k. bana, utan är marken på 14 stegs afstånd från densamma nästan fri från sten. Den är fullkomligt upprättstående, har en höjd af $5\frac{1}{2}$ aln, bredd af $4\frac{1}{2}$ aln, samt tjocklek af $1\frac{1}{2}$ aln. Sidorna äro temligen släta, dock med några insänkningar efter bortfallna flisor ††). På östra sidan är en damm. De sägner om denna Wie-sten,

*) Möjligtvis är det dessa Monumenter, på hvilka Sjöborg altför obestämdt syftar i sin Nomenkl. p. 95.

**) Härmed kan jemföras den i Nordiska Fornlemningar Första B:dt XXXVI. beskrifna Tingshög, öfver hvilken teckningen likväl är altför otydlig.

***) Jemf. Antiquariske Annaler I. B. sid. 356. Grevinge Socken på Seland, der en femkantad grafkammare på en liten med sten omfattad hög omtalas.

†) Ordet Wi eller We, enl. Finn Magnussen (Den förste Novemb. og den förste August. p. 130 o. f.) ursprungl. *eld*, i synnerh. den heliga elden, betyder enligt Författarnes enstämmiga mening öfverhufvud: helgedom, offerställe, fristad, o. s. v. Jemf. Urda, B. 1. p. 154.

††) Sjöborgs omdöme om detta slags fornminnen förtjenar att anföras utur dess Nomenclatur. "Dessa odanade stoder öfverträffa i sin okonstlade och verkligen förvånande skönhet, alt hvad den hedna verlden frambragt af Gudabilder, hvilka hos de flesta nationer varit och äro högst vanskapligen." Förf. talar här naturligtvis icke om den klassiska forntidens konst.

som kommit till min kunskap, torde ej böra utelemnas, ehuru otydligt och sväfvande de för mig blifvit berättade. Enligt en af dem skulle en Jätteqvinna, som burit sand i förklädet, deraf hafva tappat en liten klump, af hvilken ön Hven uppkommit; och då hon på detta ställe åter tappat blott ett sandkorn, har detta befunnits vara den här stående Wie-stenen. Enligt en annan, skulle en flicka ända från Danska landet kasta denna sten på Glumslöf, men i häftigheten kastat för långt *). En tredje sägen, som måhända förtjenar mera uppmärksamhet, förmåler, att en flicka, som blifvit anklagad inför tinget, skulle till bevisande af sin oskuld hafva kastat en sten, som då under loppet växt till en så betydlig storlek och här nedfallit.

Sedan man från Glumslöfs kyrka, der sundet företer den gladaste anblick, nedgått till stranden, som här för det mästa är ganska tvärbrant och mellan Hillesborg och Rydebäck försedd med talrika skantsar och vallar, finner man äfven här och der grafhögar, af hvilka ett par, ehuru låga, äro ansenliga och väl bibehållna. Äfven träffas tvänne stensättningar, på hvilka uppmärksamheten torde böra vändas, såsom förtjenande vidare undersökningar. Den ena, som på Tab. III är upptagen under fig. 8, har från vester, eller strandsidan, mot öster en knapt alnsbred gång af lagda stenar, 12 alnar lång; hvarefter finnes lutad mot en annan sten en nära 4 alnar lång och öfver 3 alnar bred häll med flata sidan uppåt. En krets af 9 stenar, som omgifva fornminnet har utrymmet icke tillåtit att på Pl. upptaga. Genom gräfning bör kunna utrönas, om monumetent varit ett Altarkummel eller en halfkorsgraf, i hvilket sednare fall den stora lutande stenen blifvit uppväkt. — Den andra stensättningen, närmare Nytorp, består af mycket grofva stenar, som dock genom sprängning blifvit stympade, och har från midten af kullen en stenrand mot öster. Dess beskaffenhet torde likaså kunna framdeles närmare bestämmas, än det under en hastig promenad för mig varit möjligt. —

I sammanhang härmed och ehuru Luggude Härads område, som här gör en oregelmässig inskärning i Qvistofta Socken, något litet kommer att beträdas, anser jag ej opassande, att ännu anföra mina iakttagelser ett stycke utefter kusten norr ut till den s. k. Bännhögen emellan Rydebäck och Rå, för att derifrån återvända uppföre den behagliga Qvistoftadalen och vidare tillbaka till utgångspunkten.

I granskapet af de nyss anförda stensättningarna, men längre från stranden och inpå Rydebäcks ägor, har en liten kulle blifvit upptagen, som enligt berättelse innehållit ett stenrör, under hvilket ett ganska groft Värjfäste af gul metall blifvit funnet. Detta Värjfäste har mig benäget blifvit meddeladt för afteckning, hvilken också medföljer på Tab. I. fig. 8, i $\frac{2}{3}$ af verkliga storleken. Det har en längd af 1 kvarter, tjockleken är $1\frac{1}{2}$ tum i genomskärning. Det har tydligen varit försedt med böjel, hvilken vid klingan utgått vinkelrätt, men vid knappändan varit båglik inpassad och genomborrad af en från greppet utgående ögla. Knapp saknas, äfvensom alla spår af klingans vidfästning, ty fästet har vid denna ända en tvär afskärning. Greppet är ofvanpå tvärsöfver belagdt

*) Detta är tydligen varierade stycken af fornsäggen på Hven om Grimild och Hvenild, hvilken ses hos Sjöborg, Nomenkl. p. 84.

med upphöjda, ihåliga åsar eller skifvor, till hälften omslutande detsamma. Metallen är till det mästa aldeles oxiderad.

Af stenverktyg, som här vid kusten blifvit funna, har jag endast haft tillfälle se en trekantig pilspets, tillknackad af mörk flinta, med $\frac{1}{2}$ tums breda sidor, nära 3 tums längd, och dessutom försedd med en skafttunga af 1 tums längd. Dessutom en s. k. lancett-knif *), af grågul flinta och af $5\frac{1}{2}$ tums längd. Bladet är $1\frac{5}{8}$ t. bredt; skaftet nära 1 tum bredt och likasom bladet naggkantadt, men med kullriga sidor, baktill utvidgadt. En annan form af pilspets med skafttunga är ock funnen i en åker vid Röneberga. Den har bladet på ena sidan alldeles platt, på den andra med låg rygg, och med en jemn bredd af $\frac{2}{3}$ tum, samt är klufven af ljust gulaktig, genomskinlig flintsten. Dess spets är afbruten.

Norr om den dal, som bildas af Rya bäck sträcker sig utåt kusten en åt hafssidan mycket brant och hög strandvall, mot hvilken hafvets vågor fordom slagit, men äro nu aflägsnade derifrån genom en låg, 200 alnar bred kuststräcka, som ock till det mästa odlas. På denna landhöjd, fordom ett li, men nu den bördigaste åker, bestående af ett par alnar djupt mergel-lager, hvarunder åter träffas hafssand, finner man först en liten nu mera upplöjd hög, på Rya ägor; och litet längre bort mot Rå fiskareläger, den förut omnämnda Bånnhögen. Båda dessa förtjena att omnämnas, den förra för de fornsaker, som der blifvit funna, den sednare för sitt anseende och sina sägner.

I den förstnämnda lilla högen, som haft omkring 70 stegs omkrets, är för ett par år sedan vid plöjning påträffad en liten fyrkantig stenkista af ungefär 3 kvarters längd och 2 kvarters bredd, likväl icke midtuti högen, utan närmare den ena kanten. Försedd med täcksten var den likväl fylld med jord. Vid närmare undersökning, sedan den blifvit rubbad af plogen, uppletades deruti hvarjehanda bronze-saker, bestående af ett hufvud-smycke, större och mindre stycken af armringar, äfvensom af mindre ringar, samt en knapp och en knif, allt af nämnde metall. Såsom jag af hittaren till låns bekommit dessa saker för att afteckna, kan jag härhos bifoga en särskild planch (Se Tab. II.), utvisande deras utseende i $\frac{2}{3}$ af den verkliga storleken. Såsom perspektivet dock förminskar vissa delar, torde dimensionerna här behöfva närmare bestämmas för en noggrann jemförelse med andra likartade fynd.

Hufvudsmcket, sönderbrutet i en stor och 4 smärre bitar (dock fattas ännu en mindre bit), utgöres af en krökt plåt i form af en skärm, hvars ändar dock äro för mycket inböjda, för att passa efter hufvudet. Dess största bredd är $3\frac{3}{8}$ tum, och den minsta vid ändarna, som äro utböjda till öglor, $2\frac{1}{2}$ tum. Hela nedra bågen utgör $21\frac{1}{2}$ tum; den öfra 15 tum. Öglornas diameter utvändigt $\frac{1}{4}$ tum. Refflorna med mellanliggande kullriga åsar, sträcka sig icke fram till ändarna, utan blott en längd af 13 tum mätt efter nedra kanten, $9\frac{3}{4}$ t. efter midten. Då dessa refflor upphört, vidtaga vid ändarna rullformiga streckningar (i samma stil, som på det i förra brevet aftecknade svärdet), samt åtskilliga

---

*) S. Nilson, Skand. Nord. Urinvån. 1:sta Kap. p. 20.

andra utstuckna sirater, med möda urskiljbara. Plåtens största tjocklek är ungefär en linea *).

Armringarna utgöras af en utanpå kullrig, inånplatt, $\frac{1}{8}$ tum tjock metall-ten, lindad i cirkelrunda hvarf till en tätt slutet spiral. Denna spiral har dock ej öfver allt lika stor omkrets, utan denna förminskas småningom, för att, såsom det synes, passa efter armen. Hvarfven hafva en medelomkrets af $9\frac{1}{2}$ tum, och äro således numera något för trånga att få öfver handen **). Då dessa ringar äro sönderbrutna i större och mindre stycken samt en mängd helt små bitar, har jag på planchen endast upptagit af dem det största stycket, bestående af 7 hvarf, jemte 2 utplattade ändar, af hvilka flera icke funnos. Noga sammanräknade utgöra alla stycken och små bitar tillsammans en längd af 8 alnar 21 tum, hvaraf man torde kunna antaga, att de från början inalles utgjort minst 24 hvarf, eller 12 för hvardera armen.

Fingerringen, af hvilken några stycken också äro aftecknade, har äfven utgjorts af en i spiral lindad, fyrkantig metall-tråd med en omkrets af 3 tum i hvarfvet. De förhandenvarande bitarnas sammanräknade längd är $13\frac{1}{2}$ tum, således mellan 4 och 5 hvarf ***).

Knappen, som är skadad i kanten, har varit trind, tunn och flat, af $2\frac{1}{2}$ tums diameter, med hvass, något inbjöd kant, och en låg $\frac{1}{8}$ tum bred ögla, på en gång med knappen gjuten.

Knifven, på hvilken spetsen är afbruten, består af en temligen tunn, $4\frac{1}{2}$ tum lång metallskifva, afdelad uti ett något krokigt, i den inre kanten tillskäppt, $2\frac{3}{4}$ tum långt och nära $\frac{1}{8}$ tum bredt blad, samt en genombruten skaftskifva af lika tjocklek, obetydligt smalare och af 2 tums längd. Detta skaft, eller måhända rättare skaftfäste, har nemligen efter längden en stor aflångt fyrkantig urskärning till $\frac{1}{8}$ tum från kanterna, afdelad genom tvärbalk med fals å båda sidor, så att ett skaft af två halfvor dertill möjligen kunnat anpassas och fastgöras †). Dock lemna jag alla gissningar å sido, då noggranna jemförelser äro nödvändiga.

Här vid Rya finnas ock 2:ne aflånga urhålkade stenar, som förmodligen tjänat till qvarnstenar, och varit nyttjade på samma sätt, som de hos Allmogen

*) Ett liknande hufvudsmykke finnes aftecknad hos Klemm (Handbuch der germ. Alterthumskunde); men lär i Norden vara ett nog sällsynt fynd.

***) Jemf. Antiquariske Annaler, Kjöb. 1812. I. B. sid. 217, der tvänne liknande armband, funna på Samsö, och kallade "Vindeltrapper" eller "Töndebaand," anföras; dock utan bestämd uppgift på spiralens omkrets, hvilken äfven hos dem beskrifves såsom något för trång för armen, hvarföre Förf. tillägger: "Mueligt at de, da de vare ny og ikke forrustede, har været mere böjelige og elastiske, saa de har føjet sig efter Armen." Jemf. äfven B. IV. p. 266.

****) Jemf. Antiqv. Ann. B. IV. p. 164. två st. spiral-fingerringar af metall, funna på Bornholm. Några sådana af guld uppräknas äfven l. c. III. p. 406. IV. p. 152, 163 och 237.

†) Härmed bör jemföras de Metall-knifvar, s. nämnas i Antiqv. Ann. B. IV. p. 164. "den ene med gjennembrudt Skaft," samt B. IV. p. 184. "En metalkniv med dito, funden på Bornholm, og meget smuk." Äfvens. p. 259, 446, 483.

Enligt sednare underrättelser från Förf. lär detta fynd vara öfverlemnadt till Hr Prof. Nilsson i Lund.

brukliga s. k. saltqvarnar. Den ena har en urhålkning af 18 tums längd, 12 tums bredd och 7 tums djup. Den andra, som är afslagen, har urhålkningen af lika bredd, men blott $4\frac{1}{2}$ tums djup och är i botten endast $1\frac{1}{4}$ tum tjock. *I dessa har säden påtagligen blifvit krossad förmedelst rifstenar. De äro af en kornig sten med glimmer-streck.*

Bånnhögen, belägen litet längre norr på den förenämnda strandvallen, är en af de ansenligaste högar i denna ort. Dess omkrets vid foten utgör omkring 160 alnar. Den är på östra sidan mera utskjutande, och har der en sänkt, långsluttande uppgång till en mera vidgad fördjupning midt ofvanpå högen, i hvilken fördjupning en mindre upphöjning finnes. För öfrigt synas ock på de öfriga sidorna insänkningar och hålror, i anledning hvaraf man förmodar, att här finnas stora hvalf och ihåligheter, såsom jag i mitt förra bref nämnde. Att högen varit nyttjad till domaresäte tyckes namnet tillika med beskaffenheten utvisa, äfvensom sägnerna måhända kunna anses till någon del derpå anspela. "Efter gamla förfarenheter skola härinne finnas trenne penningkistor, hvilka bevakas af en höna med nio kycklingar. Denna höna röjer strax dem, som vilja borttaga skatten. Några hundra steg härifrån är en mindre hög, der nycklarna till skatten skola blifvit förvarade, och hvarifrån en underjordisk gång ledt till Bånnhögen. Någon gång skall högen hafva upplyftat sig och visat sig stå på fyra guldstötter. Julafton har man hört ringning derinne. Trenne drängar, som för några år sedan der slagits med en mängd ormar, hade genast insjuknat och tvänne dött." Högen hålles i stor heljd, och är icke i mannaminne genom gräfning rubbad.

Från denna nordligaste punkt för mina här meddelade antiqvariska iakttagelser återvänder jag nu uppföre den täcka Qvistofta ån, hvars omgifningar, så väl i anseende till läget och naturbeskaffenheten, som fornminnenas art och de utmärkta fynd af stenverktyg, som här tid efter annan blifvit gjorda *), synas höra till Skånes aldra tidigast bebyggda trakter. Denna å, ehuru numera obetydlig, bildar en ganska stor och ansenlig dal, närmast bland dem jag sett, liknande Hedströmmens omkring Kohlsva i Westmanland, ehuru vattenmassan här försinat till en slingrande bäck, som likväl ännu här och der gör utskärningar i de branta och lösa stränderna. Man må derföre icke föreställa sig, att de stora floddalar, som ofta sträffas i Skåne, någonsin, under landets närvarande förhållanden, varit upptagna af en motsvarande vattenmassa, då de lösa jordlager, af hvilka de omgifvas, äfven tillåta den minsta bäck att göra betydliga urgräfningar. Dalen, i hvilken talrika sidobäckar inlöpa, är beklädd med hassel, ek och bok, och företer den största omväxling och de täckaste utsigter. Den är här och der omgifven af ansenliga sandstensberg, som stundom uppskjuta högt öfver den kringliggande jordytan (t. ex. vid Gamtofta), samt mäktiga skifferlager, under hvilka stenkolsflötser på flere ställen blifvit anträffade (t. ex. vid norra Vallåkra, Gamtofta). Och här skulle jag äfven meddela dig några för fornverldens Flora interessanta iakttagelser, om icke den knappa tiden och utrymmet nekade det. Likväl torde i förbigående böra nämnas, att de undersökningar af jordlagren,

*) En del af dessa fynd säges vara lemnad till Hr Provincial-Läkaren Doctor Ekmans samling i Calmar.

som jag vid kusten af Sundet anställt, utvisa undransvärdt analoga bildningar med dem, som träffas i härvarande skifferlager. Vid anställda gräfningar och borrhningar vid Rydebäck nära stranden och bäckens utlopp, har jag på några fots djup under jordytan funnit en glimmer- och skifferartad lerjord, innehållande talrika lemningar af vatten-alger, äfven equisetaceer m. m., af hvilka lemningar i härvarande skifferlager jemte andra också äro funna *). Under detta lager träffades mergel, blålera och slutligen på några och tjugo fots djup (således betydligt lägre, än hafvets yta) ruttet träd, såsom det synes, af ek. Fortsatta undersökningar och jemförelser häruti torde kunna lemna ganska anmärkningsvärda resultat. Hvad det sistnämnda förhållandet beträffar, så utvisar det äfven här tydligt en skedd förändring mellan hafvets och landets relativa niveau, och kan svårigen på annat sätt förklaras, än genom en sänkning af landet **).

Den ifrågavarande dalen är på båda sidor omgifven af bördiga åkrar, på hvilka ansenliga fornminnen här och der uppresa sig. Det första, som väcker uppmärksamhet, är den ansenliga Jättstugan vid Gamtofta, af hvilken utsigt och grundritning meddelas på Tab. III. figg. 3a och 3b. Den är belägen på en åker ej långt från ån och invid vägen till Qvistofta. Denna Stenstuga utgör invändigt ett aflångt fyrkantigt rum af 4 alnars längd och 3 alnars bredd samt ungefär 2 alnars höjd. Hvarje sida upptages af en enda sten af nämnda längd och af en alns tjocklek. Sidostenarna samt hakre gafvelstenen äro af samma höjd; men framför ingången ligger en mycket lägre tröskelsten af 4 alnars längd. En tvärs öfver stugan liggande täcksten, som nu är itusprucken, har bakför stugan 4 alnars längd, på sidorna 3 alnars bredd, samt är väl $1\frac{1}{2}$ aln tjock. Den betäcker stugan till $\frac{3}{4}$ af dess längd, och är ofvanpå kullrig och ojemn ***). Detta gråa fornminne bekransas af några rönn- och hylle- (fläder) buskar, som skjutit upp innanför tröskelstenen. Ägaren till jorden, en äldre man, Thuve Mårtensson i Gamtofta, vet inga sägner härom att berätta.

Närmast härintill och litet längre fram åt Qvistofta på andra sidan vägen ses den s. k. Rönnehögen, som har en ansenlig stensättning, hvars grundritning finnes på Tab. III. fig. 7. Denna utgöres också af en aflång fyrkant, invändigt $7\frac{1}{2}$ alnar lång och 4 alnar bred, med en större gafvelsten å nordöstra ändan, samt flere större och mindre på sidorna och vid andra ändan, såsom grundritningen utvisar. Tvärsöfver norra ändan af denna kammare ligger en $4\frac{1}{2}$ aln lång, $2\frac{1}{2}$ aln bred och öfver 2 alnar tjock täcksten, $\frac{1}{2}$ aln från marken. För öfrigt finnas tätt bakom den stora gafvelstenen 3:ne större stenar samt en på sidan, och på något längre afstånd från kammaren tecken till en stenring, mot hvilken en stor sten är vräkt. Till hvilken ålder detta monument bör hänföras, är ej så alldeles afgjort; men torde kunna blifva det genom ytterligare gräfning. Emedertid väckes ovilkorligen en hemsk känsla vid anblicken af så vackra monumenters förstöring, en förstöring, som oafbrutet och opåtaladt fortgår, oaktadt den

*) Om dylika förhållanden förtjenar läsas: Ch. Keferstein, Die Naturgeschichte des Erdkörpers, I. Th. s. 96 u. f. Leipzig 1834.

***) Jemfr. Handbuch der Geognosie von H. T. De La Beche, bearbeitet von H. von Dechen. Berlin 1832. s. 158. u. f.

****) Detta kummel synes ha mycken likhet med det i Antiquar. Annaler I. B. sid. 349 beskrifna, i Ørsted Sogn, Søster-Swenstrup mark, på Seland, det andra i ordningen.

alldeles oersättliga förlust, som derigenom beredes den hittills hos oss mycket insnärjda fornforskningen.

Då man härifrån Gamtofta gått öfver ån och genom en tät "li" (busksnar) hunnit uppföre den tvära bricken på andra sidan, träffar man midtemot en ganska stor och väl bibehållen Hög, belägen invid kanten af dalen. Den har vid foten en rund omkrets af 100 steg, samt ofvanpå en jemn och rund plan af 35 stegs omkrets, eller 13 alnars genomskärning. I kanten af denna plan finnas 4 nästan korsvis lagda stenar; dock äro 2:ne något närmare hvarandra belägna. Härifrån ser man ock norrut mot Bårslöf en större hög, samt sydost mot norra Wallåkra flere mindre högar utåt ådalen.

På samma sida af ån, nedom Fasmorup, är också det Altar-kummel be- läget, som i utsigt och grundritning finnes aftecknad på Tab. III. figg. 2a och 2b. På fyra korsvis resta stenar af olika storlek hvilar en ansenlig häll af öfver 4 alnars längd, $2\frac{3}{4}$ alnars bredd samt $1\frac{1}{2}$ till 2 alnars tjocklek i något sned ställ- ning, förmodligen tillkommen genom sättning hos fotstenarna, af hvilka den högsta har $1\frac{1}{4}$ alns höjd öfver marken. Dessutom finnes enellan två af de nämnda fotstenarna en femte inåt stjelpt sten, om hvilken man icke med visshet kan säga, hvartill han tjenat, eller om han sednare blifvit ditvräkt, tillika med en mängd klappersten, troligtvis ditkastade från den omgifvande åkern. Af de 4 fotstenarna äro 3 jemnstora, men den 4:de mycket tunn, uppehållande södra ändan af hällen. Den krets, som upptages af fotstenarna, utgör 15 alnar, och hällens omkrets är $11\frac{1}{2}$ alnar. Denna häll är på undre sidan alldeles flat, äfven- som till större delen på den öfre, der flere smärre cirkelrunda concava urgröp- ningar eller hålor (i medlersta Sverige kallade elfqvarnar) finnas, jemte en större sådan håla af öfver 2 tum diameter, närmare norra ändan, mellan hällens tvänne der uppstående kanter*). Kumlet är beläget i den angenämaste nejd, i en lindrig sluttning mot dalen, omgifvet af små björklundar. Flere smärre graf- kullar synas häromkring.

Återkommen på södra sidan af dalen och närmare Qvistofta kyrka, blir man på höjden af fältet genast varse tvänne högar med ansenliga stenkummel, på andra sidan vägen till Kastlösa. Den ena är den i Svenska fornforskningens historia namnkunniga Åshögen, och den andra, ett stycke derifrån belägen, är den s. k. Stenshögen. Den förra är en af Sveriges ytterst få fornlemningar af detta slag, som med fullkomlig insigt och sorgfällighet blifvit undersökta och be- skrifna, och knappast har också någon bättre belönat mödan. Den har i anseen- de till sin inrättning, de talrika fyndens beskaffenhet samt frånvaron af alla metal- liska ämnen m. m. icke allenast i sammanhang med äldre observationer lemnat goda skäl för antagandet af en s. k. sten-ålder i Sverige, då metallers bearbetning varit okänd; utan äfven föranledt till vidtomfattande jämförelser mellan det uråldriga slägte, som här haft sin lägerstad och andra med samma sedvänjor och på samma låga bildningsgrad stående folk**). Vigten af sådana jämförelser i afseende på byggnads- sätt,

*) Jemf. härmed Antiquarisk och Architectonisk Resa år 1838 af Brunius, sid. 82, hvar- est ett Altarbord med dylika hålor beskrifves.

***) Se Iduna Häft. 9 sid. 285 och följ.

sätt, verktyg och vapen, hållristningar, ja till ock med hufvudskåls-former, tyckes väl ännu icke vara allmänne behjertad; men dessa jemförelser synas dock redan hafva vändt uppmärksamheten åt hittills förbisedda håll, befriat forskningen öfver de uräldsta föremålen från flere löjlige gissningar, och läfva att utbreda öfver densamma ett nytt ljus, en naturhistorisk fasthet och en vetenskaplig speculation. Ehuru denna forelemning redan är aftecknad uti Iduna H. 9 Tab. I. figg. A. B., har jag dock för jemförelsens skull med de öfriga likartade monumenterna i denna trakt, lemnat en teckning öfver dess nuvarande utseende, Tab. III. fig. 9. Dess stenkammare, som uppgifves hafva haft 10 väggstenar af öfver 2 alnars höjd, tyckes varit litet vidare, men i öfrigt hafva öfverensstämt med Stenshögens, se Tab. III. fig. 6. Denna sistnämnda har en stenkammare af rundadt oval form *) och 20 alnars omkrets, bestående af 12 väggstenar, af hvilka tvänne vid ingången ligga fördubblade, allesamman omkring $\frac{1}{2}$ aln uppsjutande öfver marken. Den har från ingången, som här vetter rakt mot öster, tvärsöfver 5 alnars bredd, samt i norr och söder $6\frac{1}{2}$ alnars längd. Tvänne mycket grofva och oformliga klippstycken utgöra öfverliggarna, af hvilka den ena nu blott med en ända hvilat på väggstenarna. De hafva öfver 4 alnars längd, 3 alnars bredd och 2 alnars tjocklek, liggande i öster och vester. Framför ingången, som blott är en aln bred, ligga 2:ne grofva stenar af 2 alnars längd och 3 alnar från hvarandra åtskiljda. Om dessa från början bildat en del af en likadan ingång, som finnes vid Åshögen, och sedan blifvit uppkastade, är svårt att afgöra. Något spår af en sådan ingång finnes icke. Emedlertid äro dessa förliggare icke resta, och tyckas ej eller gå så långt ned i jorden, som stugans stenar. Om detta ansemliga stenkummel, hvilket man utan betänkande kan antaga vara af samma ålder med Åshögen, och förmodligen äfven med de öfriga nyss beskrifna kumlen, kan man med fullt skäl säga detsamma, som Sjöborg yttrar om halfkorsgrafven vid Dagstorp, att "det har ett högst åldrigt utseende" **).

Öster om Qvistofta by och på högra sidan om vägen till södra Wallåkra ser man en brant och ansemlig grafkulle ***), äfvensom här på fältet spår synas af en eller annan dylik, som blifvit utkastad. — Härifrån ser man ock den på andra sidan ån midtemot belägna s. k. "Borgen"; näktergalarnas älsklingsställe, en högrund sandstens- och skifferkulle, beklädd med en lummig löfskog, hvilken, lik en svällande barn, i lena vågor häfver sig öfver dalens sluttning. På västra sidan om berget bildas ock en djup dal af en liten sidobäck, som nedrinner i ån. Härifrån leder en krökt och otydlig gångstig upp till kullens spets. Vid mitt besök (d. 26 April) bevakades bergets fot ofvanför bäcken af en förfärlig mängd ormar (s. k. snokar, *Natrix vulg.*), med ovanligt gulglänsande bälten kring nackarnas sidor, och ringlande sig i täta kretsar i aftonsolens värma; men dessa

*) Grafkammare af runda stenkistor med öfverliggare och hägnad ingång omtalas i *Antiqv. Annaler* B. I. sid. 351. på Seland, Nidlöse S:n; och B. I. sid. 372 i *Barriet S:n* på Jutland.

***) *Samlingar* I. p. 100.

***)) Enligt sednare underrättelse af Förf. är denna hög nyligen öppnad af Profess. Nilsson, och deruti funnen klingan af ett metall-svärd. För att gifva högen tillhörig fasthet hade deruti varit inlagd en mängd grofva stenar.

oskadliga djur drogo sig beskedligt tillbaka i stenvuren vid första buller, och på ett ögonblick var platsen fri. Längre upp omgäfvos stigen talrika grupper af Latræa, denna oskuldens blomma, rosenröd, blygsam, men fullbildad uppstigande ur sin dunkla bädd bland vårens unga tårnor. Vid uppkomsten på höjden, som är tämligen vidsträckt och öfverväxt af täta buskar, kunde väl icke vid ett hastigt genomsökande någonting finnas, som skulle hafva rättvisat det stolta namnet af borg; ty blott en tämligen lång vall med en bred dal innanför anmärktes å norra sidan (kanske ett försvarsverk från en sednare tid, hvarom jag likväl icke haft tillfälle få upplysning); men hvem vet, tänkte jag, — tiden förändrar allt — och besöket på denna "borg" under en antiqvarisk vandring väckte en glädttig eriuran af "Sagan om skön Hind-i-borg, Kung Herauds unga dotter." — I den tvära bricken på andra sidan den ofvannämnda bäcken äro Wallåkra stenkols-brott. Detta stenkols-lager lär redan för 60 år sedan blifvit upptäckt; men brytningen härstädes har ej förrän de sednaste åren blifvit företagen af stället ägare. Såsom flitsen här löper horisontelt i midten af bäcken, kan arbetet ske med lätthet och utan vattenuppfordringsverk. Flere horisontela gångar äro öppnade. Vid Gamtofta, der flitsen synes gå från å-kanten, sluttande inåt berget, har arbetet mera svårighet.

Vid södra Wallåkra till venster om vägen till Herslöf synes en större grafhög, och öster om sistnämnda kyrka finnes en, hvilken Sjöborg *) blott nämner såsom "rätt skånsk," nemligen den s. k. Gröthögen. Monne dock icke detta namn kunde hafva någon annan grund och härledas af Isl. ordet *gríot*, *saxa*, *lapides* **) ? Likväl har jag ej haft tillfälle få reda på, om några stenar der fordom funnits, och Sjöborg tyckes icke hafva besett de högar, han här nämner. Denna är för närvarande ofvanpå alldeles urhålkad med en jemn och hög kant rundtomkring, samt med en sluttande uppgång på sydöstra sidan, och alla stenar ofvanpå, om der funnits några, äro således borttagna. Ej eller synes någon fotkedja, ehuru nedra kanten är af plogen kringskuren. I sidoslutningen står en krets af björkar. — Påskhögar och Algers hög, äfven nämnda hos Sjöborg (l. c.), finnas på höjden vid Rosenhäll. De förra äro de tvänne sydost om gården belägna, hvilka fått sitt namn deraf, att ungdomen der plägar samlas påskdagarna på de torra och fria backarna, för att "trilla ägg," ett denna tiden vanligt spel, som gifvit flere högar i olika trakter namn af påskhögar. För öfrigt finnas tvänne i trädgården, skadade och illa medfarna. Den sednare eller Algers hög, väster om gården, är en af de största och ansevärdaste i hela orten, ehuru skadad både ofvanpå och på sidorna. Dess omkrets är 150 steg. Denna punkt är näst Röneberget den högsta i häradet, med en rik och herrlig utsigt utåt sundet och slätten. Häromkring synas spår af flere mindre, utkastade högar.

Emellan denna höjd och Röneberget ligger Wadensjö höjden, också försedd med en krets af grafhögar, af hvilka dock åtminstone 6 eller 7 äro utkörda, och är en väderqvarn på en af dem uppbyggd. En af dessa förstörda högar visar

*) Momenklatur, p. 76.

**) Björn Haldorssens Islandske Lexikon. Ett dylikt misstag har gifvit anledning till den löjlige förvriddning af fornsäggen om Hertig Bogislav, som omtalas hos Wallman. Öfversigt af Sv. fornlemningar p. 148.

ännu en aflång fyrkantig stenkammare af $1\frac{1}{4}$ alns bredd och öfver 3 alnars längd i sydöstlig rigtning och med en stor flat sten, utgörande nordvestra gafveln. Denna öfverensstämmer således både till läge, storlek och byggnadssätt med den vid Röneberga öppnade och i förra brefvet omtalade högens (N:o 11.) stenkammare, af hvilken grundritningen för jemförelses skull kan ses på Tab. III. fig. 5. Af de fyra bibehållna högarna är den nordligaste den största och har en omkrets af 92 steg, samt tvära, kullriga sidor. Såsom man här i orten ofta anlägger potates-gropar i de närbelägna högarna, så har man också derigenom skadat denna vackra hög. Man har vid en sådan anläggning här "påträffat en håll, som, påstött, af det dofva ljudet tycktes röja ett tomrum derinnanföre." Norr om denna höjd äro vid de nybygda enskifteshemmanen på fältet ett par högar med fotkedjor sistl. år alldeles jemnade med marken, men ingenting vidare är derom förspordt. — Den i och för sig berömvärda odlingsifvern, som de sednare åren först fått fart, hotar nu de flästa så beskaffade minnesmärken med en snar förstöring; men att fornforskningen af detta förhållande både kunde och borde draga nytta, derpå gifver ingen akt. Blott ett eller annat fornminne, hvars ovanliga storlek, eller fasthet inger vördnad, eller hvars varnande sägner afskräcka högbrytaren, hålles ännu i heljd; men för sent torde den tid komma, då man alvarligt behjertar vigten af en allmännare upplysning öfver forntiden, och då någon ädlare grund, än okunnighet eller vidskepelse bestämmer fornminnenas öde. Och likväl, — huru sanna äro icke Doct. Klemms ord: "Verbreitung einer nothwendigen Kenntniss der Vorzeit unter dem Volke und Erweckung jener Achtung für dieselbe, ist der sicherste Hebel der Vaterlandsliebe" *).

Längre uppföre den ofvannämnda å-dalen, som genom sin växlande natur och sina öfverraskande utsigter gifver en så stark motsats till slättens tröttsamt vida massor, nalkas man Belteberga, der densamma trängre slutes af lodrätta klippor af ganska grof, lös, rödbrun sandsten med inbäddade, talrika och ansenliga, afrundade Geschieben, och prydda med de rikaste och mångfaldigaste mossformer. Väster om gården, hvars läge såsom vanligt ej låter ana den omgifvande naturbeskaffenheten, inlöper i den förra en annan bäck **) från Tågarp och Sireköpinge, äfven bildande en ansenlig fördjupning, i hvilken Ottarps kyrka på ett framskjutande näs gifver en behaglig anblick. Närmare Tågarp uppstiger öster om dalen ett långsluttande och vidsträckt berg, kalladt Skjene-Bjär, omgifvet af små bäckrännor med de vackraste lerskiffer-väggar. Trakten härstädes är öfversädd med talrika kalkstens-geschieben, och den starka mergelgrunden uppdrifver en mängd yppiga och sällsynta växter, en Tussilago Petasites (Rönarp), en Orobanche (Tågarp), Evphorbia Esula (Alfarstorp), och talrika andra. Öfverst på det s. k. Skjene-Bjär ser man ett redan öppnad grafrör, i hvilket spår synes af en aflångt fyrkantig stenkammare, "och skall här en Dansk Konung eller stor Krigshöfding, vid namn Skjene vara begravnen, hvilken lærer varit mycket rik." Öfver stenkammaren är upprest

*) L. c. p. XXV.

**) Det är i slutningen af denna bäck i parken utanför Belteberga trädgård, som Campanula Rapunculus i stor ymighet slagit sig ned, det enda ställe i Sverige der den blifvit anmärkt.

ett kors af ek, som stått der från urminnes tider; och är sägnen den, att "så snart detta kors fallit omkull, har folket i gården nedanför bjåret ej fått någon ro, förr än det åter blifvit upprest." För öfrigt berättas, att "i detta berg bo troll, som julaftnarna hållit stort kalas och dans. En man från skott-gårdarna vid Tågarp red en julafton upp till berget, sedan han förut blifvit underrättad af en käring, hur han skulle bära sig åt, att de ej kunde få magt öfver honom, och framför allt varnad, att ej smaka på något. När han kom dit, mötte honom troll-gubben, som höll ett stort sölf-stop med många guldknappar i handen, och sade: Nu kan du smaka på *mitt* öl, så får du känna huru *det* smakar. Mannen tog stopet och red i fullt sporrstreck derifrån; men dervid stänkte ölet på hästen, som deraf blef alldeles spättad (fläckad, svedd?). Trollen förföljde honom ända hem; men der lagade käringen så, att de ej kunde göra honom något ondt; utan han fick behålla sölf-stopet. Sedan sade man alltid, då man fick se honom: Se der kommer mannen med spättade hästen". En 84-årig gubbe berättar, att "han hade en morbror, som bodde nedanför detta bjär, och som plägade fåra (laga) ragor (som brukas till att raga ud varmen ur ugnen) och spruckna brödspadar åt dessa troll; och dertfore feck han af dem då och då en brödkaga, som blifvit udlagd på backen." — Ej långt härifrån och på samma sida om än midtemot Tågarp vid vägen till Sireköpinge ses ock en grafkulle, som fått namnet hönhögen, der man påstår sig hafva sett "gasta-bloss", eller en ur jorden uppstigande blå låga, ett tecken till en derstädes förvarad skatt. Och på andra sidan Sireköpinge vidtager den illa beryktade Tirups hed, der man berättar, att folk, som noga känt trakten, på ett obegripligt vis blifvit vilseförda och trenne gångor kommit tillbaka på samma ställe.

Från denna min vandring bland traktens fornminnen, under hvilken du väl ock, såsom jag fruktat, lärt funnit mig altför länge och ändamålslost hafva kringirrat, vänder jag mig nu för denna gång åter tillbaka till utgångspunkten, der den konungsliga Bålhögen och de omgifvande kullarna genom praktens af sitt läge och vårdade skick, omslutna af sandgångar och bokhäckar, lemna en altför stark motsats till ortens öfriga halfförhärjade fornlemningar; och hoppas jag att i ett följande bref få tillfälle att skrida närmare till vår tid, för att lemna några grunddrag af naturbeskaffenheten tillika med invånarnes seder och bruk i den ort, hvarom här är fråga. Dock må här tilläggas några upplysningar om de fynd, som vid Röneberga blifvit gjorda, samt om den halfkorsgraf, hvilken derstädes nyligen blifvit upptäckt. Hvad det i mitt förra bref beskrifna Svärdet vidkommer, bör uppgiften om dimensionerna sålunda rättas: Hela längden är $12\frac{1}{4}$ tum. Deraf är fästet med böjeln $4\frac{1}{2}$ tum, utom densamma knapt 3 tum långt. För öfrigt är teckningen affattad i $\frac{2}{3}$ af den verkliga storleken. Af den olika färgen i brottet vill synas, som voro tvänne olika metallblandningar använda *). — Vid genomgräfvandet af den hög (N:o 23), som nu genomskäres af sockenvägen, hade, enligt berättelse, ett metall-svärd blifvit funnet, hvilket genast fördes till smedjan, för att der med kraft undersökas, hvarefter man aldrig fått någon underrättelse derom. — I den nästintill belägna högrunda kullen

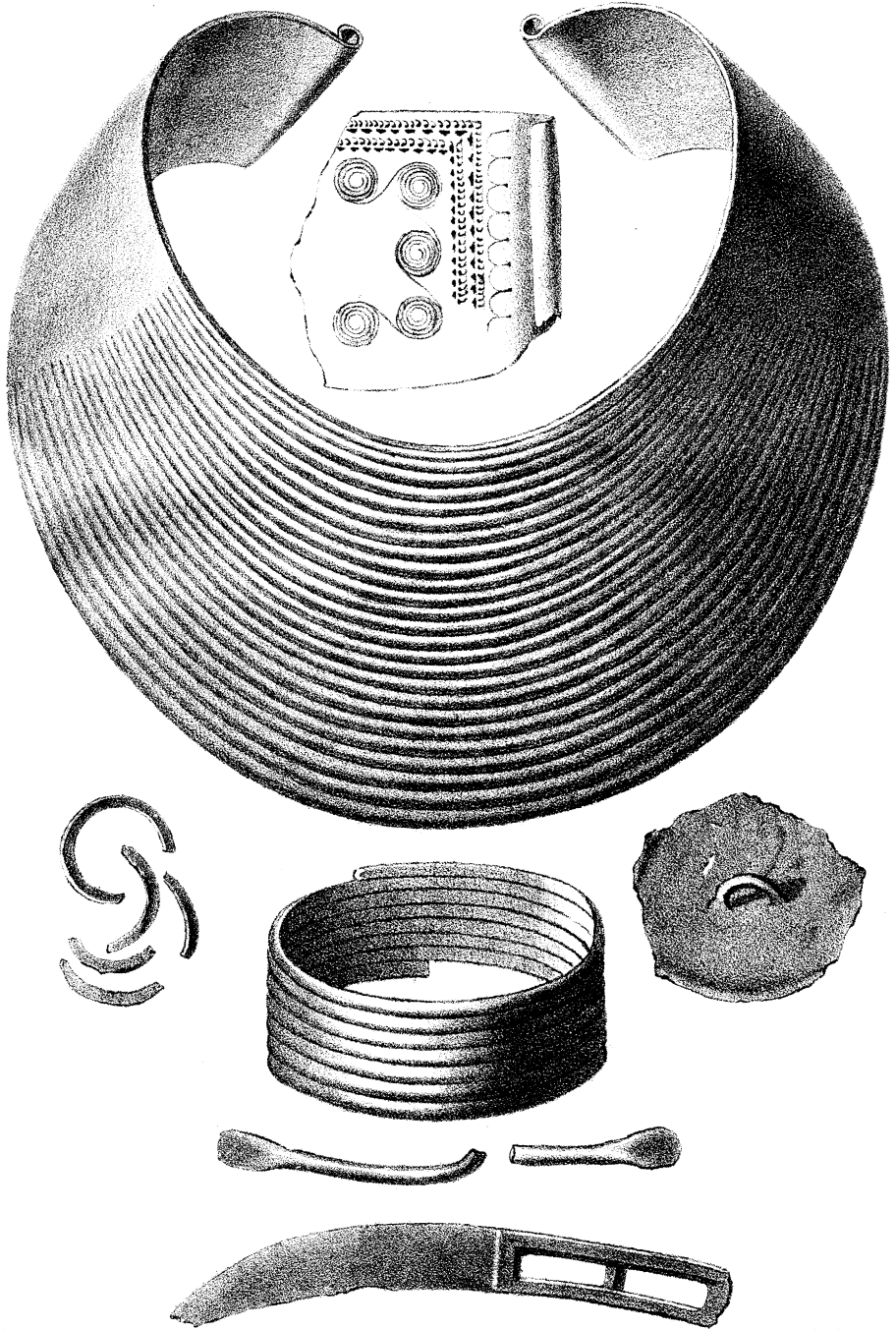
*) Detta Svärd, funnet af Hans Hansson i Röneberga på dess område, lär blifvit öfverlemnadt till Herr Prosten Thestrup i Landskrona.

(No 24), som är något större, än de omgifvande, har man vid gräfning på $1\frac{1}{2}$ alns djup funnit betydliga kolsamlingar, och några alnar djupare, nära markens höjd, bland hvit aska, en liten Dolk af metall, liggande på en sten och omgifven af andra större och mindre stenar utan ordning. Vid upptagandet läser man sett spår efter en omgifning af träd*) och en ganska tjock och grof väf, hård och brun till färgen. Denna dolk är härjemte i teckning bifogad (Tab I. fig. 9), tillika med det ofvanbeskrifna Värjfastet, (fig. 8), båda i $\frac{2}{3}$ af verkliga storleken**). Fästet, som äfven här har en liten, ursvängd, $\frac{1}{8}$ tum bred, höjel, i hvilken bladet är inpassadt och fästadt med tvänne naglar, är något plattadt med kant på sidorna, och har med böjeln en längd af $2\frac{1}{4}$ tum, utom densamma $1\frac{3}{4}$ tum, samt en suedt-fyrkantig utvidgning till knapp med en likadan mindre afsats utom densamma. Resten af bladet, som sönderfallit i bitar, är upptill nästan af böjels bredd och obetydligt längre än fästet. — Den halfkorsgraf, som här blifvit funnen, och i grundritning ses på Tab. III. fig. 12, är i likhet med de öfriga ofvanbeskrifna halfkorsstugorna, icke belägen på åsens höjd, utan nedanför backen och på en liten särskild upphöjning söder om vägen till Vadsjö. Ehuru stenarna blott något litet uppskjuta ur marken och en af dem genom sprängning blifvit skadad, tillkännagifver dock den reguliera formen ganska tydligt minnesmärkets art. Vid anställd gräfning utåt stugans inre kant funnos stenarnas inre sidor ganska jemna och flata. På den $\frac{1}{2}$ alns djup, som blifvit undersökt, utgöres fyllningen nästan uteslutande af flintskärfvor med något jord emellan. Kammaren, försedd med räta sidor och vinklar, har en längd af $8\frac{1}{2}$ alnar, och den synliga delen af ingången, varande midtpå långsidan, har 6 alnars längd. Denna halfkorsgraf förtjenade så mycket mer en sorgfällig undersökning, som den är den enda af regulier form, hvilken blifvit funnen här i orten. Ett par hundra alnar från denna halfkorsgraf är på åkern nyligen funnen en stenysa, eller s. k. rätbila af gul flinta***)

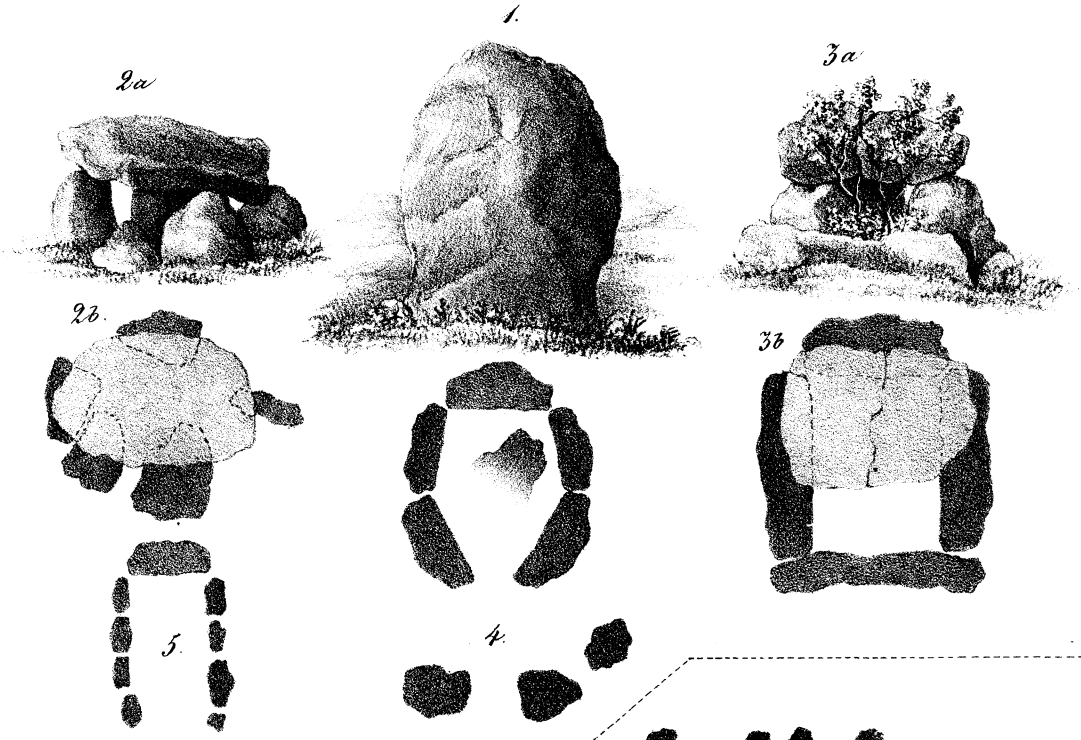
*) Jemf. *Annal. f. Nord. Oldkyndigh.* 1840—41. p. 146, 148, 156.

***) Dessa båda fornsaker, Värj-fästet och Dolken, äro af Herrar Philipp och Ernst v. Normann till Utg. benäget öfverlemnade. *Utg. Ann.*

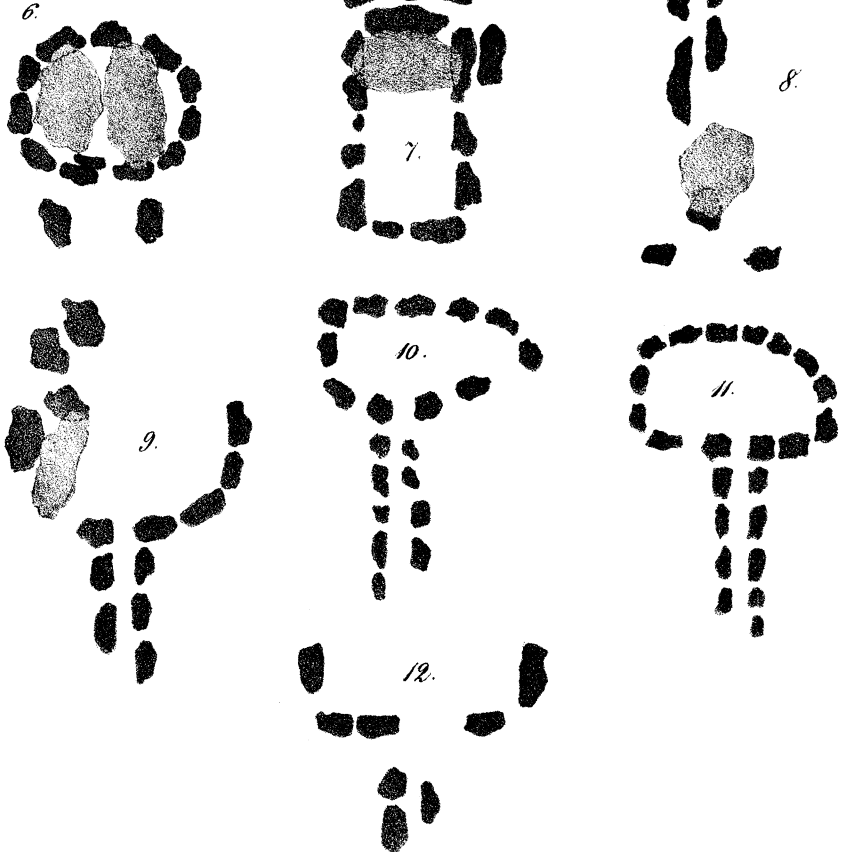
****) Se Nilsson, *Skand. Nordens Urinnevånare Kap. 1. s. 10 o. f.* — Den är endast tillknackad, icke slipad, med något kullriga bredsidor, samt åt bägge ändar aftunnad, med raka utknackade kanter, en längd af nära 1 kvarter, bredd vid ena ändan $2\frac{1}{4}$ tum, vid den andra $1\frac{3}{4}$ tum.

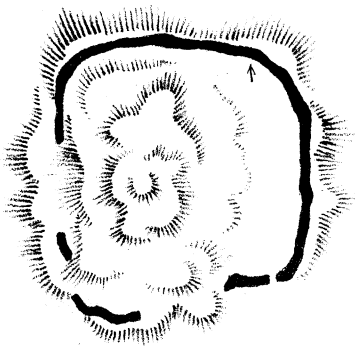

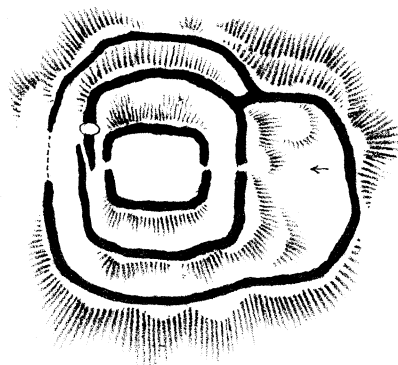

Hos Fig. 6-12 motov. 1 alu at 1/8 t.

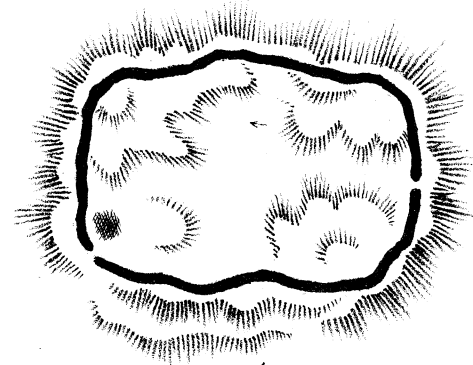
1

2

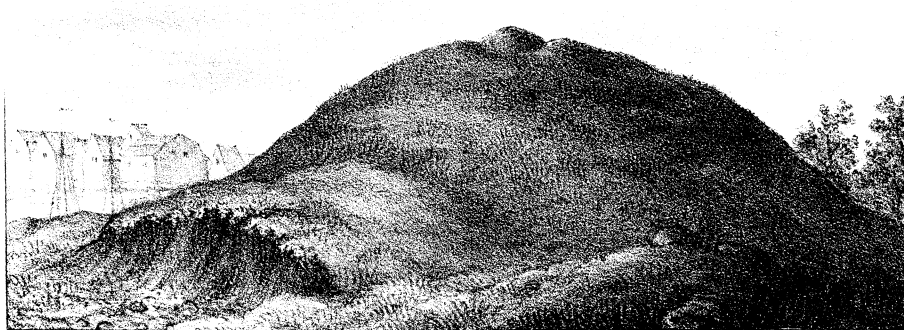
3

4

5

10

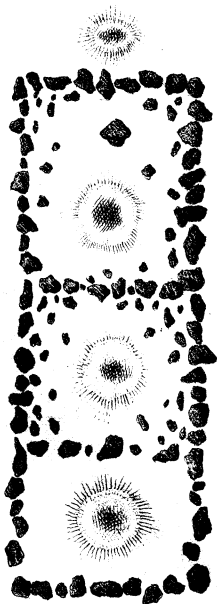
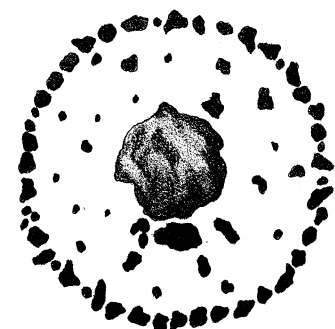
R. Dybeck del.

11

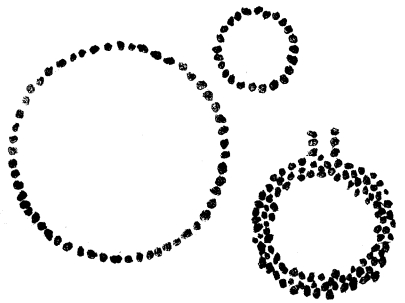
A. Härdh lithogr.

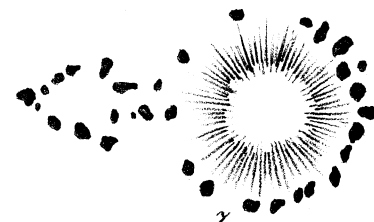
6

9

8

7

Svenska Folkvisor.

(Fortsättning).

7.

(Ur Kongl. Bibliothekets i Stockholm manuskriptband MS. — Se Sv. Forn. d.
1. sid. VI. —

1.

Thet war Herr Jöde Gunnarsson,
Han rijder sig under Öö,
Han bedes til Stoltz Hilla lilla
Hoon var så vähn en Möö.
Alt mädan H:r Göde han låfves Stoltz Hilla.

2.

Thet wil slätt intet min Fader
Och ingen af mina Fränder,
Och icke heller min Moder
At iag gifs eder i händer.
Alt mädan m. m.

3.

Däth var Jöde Gunnarsson,
Han svarar Stoltz Hilla igen,
Om jag skal bijda i 15 åhr
Medh wåld skal tu blifwa min.

4.

Thet war så i Månader
Och thet war så i två
Icke thorde Stoltz Hilla lilla
Till någor kyrckia gåå.

5.

Thet war Stoltz Hilla lilla,
Hoon skulle til Kyrckan rijda,
Mötte henne Göde Gunnarsson,
Ihn under dhe gröna lijda *).

---

*) "Lid, grind, led (prov.), port (deraf: *under lida*, *under gröna lida*, *under träd*,
likasom *under grön port*), backe sluttning; *under lida* tyckes ofta betyda *fält*, *slätt*."
Arvidsson, Sv. Forn. D. 2. sid. 472.

6.

Så tager H:r Jöde Gunnarsson
Den Jungfrw i sin fambn,
Så bähr han henne i grönan lund,
Der fågraste gräset oprann.

7.

Hören J Göde Gunnarsson
J giöre mig ingen Skam.
Wore min Fader i lijfwe,
Med fredh så fohre iagh fram.

8.

Hörer J H:r Jöde Gunnarsson
Kär herren min,
När skal jag brygga, När skal jag baka,
När skal jag vänta eder hem.

9.

J skolen ej brygga ej heller baka,
Ej heller vänta mig hem,
Jhnnan 40 weckor framgångne äre,
Så skole J migh vänta igen.

10.

J fyratyo wekor hon sig icke flätte *)
Ey heller kruste sit håår:
Jcke thorde Stoltz Hilla lilla
Ihn til sin Moder gå.

11.

Dän Jungfru hoon vaknar om medie Natt,
Hon talar til sin tärna
Jag hafwer fådt så hårdt et håll,
Som jag wore spänd i Jern.

12.

Thet war Jungfruens tärna,
Hon axlar kappan sin,
Så gåhr hoon i Steen Stufwan
Til rjka fru Jngeborg ihn.

13.

Hören J rjka Fru Jngeborg,
Jag bedes Eder så gierna
Min Jungfru haar fådt så hårdt et håll
Som hoon wore spend i Jern.

---

*) Flätade.

14.

Däth war ryka Frw Jngeborg
 Hoon svarade henne så illa,
 Thet höffwes ingen ädel Frw
 At gånga til en Frilla.

15.

Däth war rijka Frw Jngeborg
 Af moderlig hierta hoon behr,
 Så gåhr hoon i höga lofft
 Som hennes Moder war.

16.

Then första böen jag wil eder bedia,
 Så beder iag eder så gierna,
 Effter iag så illa haar brutet eder emot
 Förlåter mig all eder wrede.

17.

Then andra Böen jag eder beder,
 Kan skie iag beder aldrig mehr,
 När min herre kommer i landet igen
 Förlåter och honom eder wrede.

18.

Thet war Stoltzan Hilla lilla,
 När hon dee orden hade sagt:
 Thet wil jag för Sanning säga
 Hennes hierta i bröstet brast.

19.

Arla war thet om Morgonen,
 Wid thet som Solen opgâer,
 Thet war Hr Jöde Gunnarsson
 Kom på Frw Jngeborgz gård.

20.

J ståhr här rijka Fru Jngeborg,
 Kiere Moder min,
 Huru må Stoltzan Hilla lilla,
 Hiertans aller kiereste min.

21.

Stoltz Hilla hoon sitter i höga lofft
 Hon både syhr och sänker (?),
 All den bohånga *) sommardag
 Så hafwer hoon effter eder wântat.

22. Jag

---

*) *Bol-lång* = mycket lång. *Båöl-lång*, *båöl-stor*. Vestm. och Nerike.

22.

Jag hafwer warit i Sönderborg
 Och låtit til Bröllopet boo,
 Femtjo Frwer och Jungfruer
 Medh mig bådhe sägla och roo.

23.

Stoltz Hilla hoon ligger i höga lofft
 Oppå förgyltan båhr,
 Hadhe hoon icke sielff bedit för eder,
 Skolet *) kåsta edert hiertblo.

24.

Dåth war H:r Jöde Gunnarsson,
 Satte Fästet emot en steen,
 Dåth will jag för Sanning seija
 Udden rörde hjertat igen.
 Alt mädan H:r Jöde han låfves Stoltz Hilla.

8.

(Uppfattad efter mundtligt föredrag i Lill-Härad Socken i Westmanland 1841 af
 Cand. C. Säve. En fullständigare uppteckning af visan med skiljaktig me-
 lod i finnes bland Sv. Folkv. D. 3. N:o 73).

Det gingo två jungfrur på vägen där fram;
 Två rosor och två redeliga blommor —
 Där möter dem sig en god-höfveligan man.
 Från Frankrike ärom vi komne —

”Go'-dagen, go'-dagen, god-höfvelige man!

Två rosor och två m. m.

”Och går denna vägen till kungsgården fram?”

Från Frankrike m. m.

”Ja, nog går denna vägen till kungsgården fram,

”Men konungen är inte hemma i sitt land.”

”Ja, är inte konungen hemma i sitt land,

”Så är ju väl drottningen hemma på sin gård.”

Och när som de kommo till kungsgården fram,

Så ståndar där konungen på gården för dem.

*) Skolet = skulle det.

”Go’-dagen, go’-dagen, herr konung, så god!
 ”Och villjen J, herr konung, ha’ lejefolk i år?”

”Ja, nog så vill jag hafva lejefolk i år,
 ”Och villjen J hafva förtjänst däruppå?”

”Ja, brygga och baka det hafvom vi ej lärt;
 ”Men spinna och väfva det silke så skärt.”

Och drottningen tager fram de silkesnystan fem:
 Den äldsta hon sätte den väfven i sväng.

Den yngsta hon smöjde*) den väfven allt upp:
 Den äldsta hon väfde den väfven till slut.

Lade denna väfven på konungens knän:
 ”Nu hafver jag väfvit både foglar och trän.”

Lade denna väfven på konungens bröst:
 ”Nu hafver jag väfvit både vår och höst.”

Lade denna väfven på konungens arm:
 ”Nu har jag väf’t båd’ kungens och drottningens namn.”

Lade denna väfven på konungens bord:
 ”Nu hafver jag väfvit både fader och mor.”

”Den yngsta vill jag gifva, ja halfva mitt land,
 ”Den äldsta vill jag gifva min äldste son till man.”

”Det p’är (plär) ej vara brukeligt, ja uti vårt land,
 ”Att syster skall taga sin broder till man.”

Där blef då stor glädje uti konungens hus;
 Två rosor och två redeliga blommor —
 Där blåste de upp både lampor och ljus.
 Från Frankrike ärom vi komne.

9.

(Upteknad i Göthlunda Socken af Nerike).

Och ungersven talte till kärestan sin:
 Och blomma och lilja och rosa —
 ”I morgon så far jag från lilla vännen min.”
 Men jungfrun är så sorgeli bedröfvad.

---

*) *Smöja* (Isl. *Smeygia*, d. s.), irrepere facere, smyga; här: träda väfvens trådar genom sålfver och väfsked. — S. Anm.

"Och far du i morgon från lilla vännen din",
 Och blomma m. m.
 "Så skall det ingen annan komma i mitt sinn".
 Men jungfrun m. m.

 Och ungersven segla' till fremmande ort,
 Och jungfrun hon går sig på höga berget opp.
 Hon skådar, hon skådar öfver djupaste haf:
 "Du gångande sjö, visst blifver du hans graf."

 Det var sköna jungfruens ädla far,
 Trolofvade henne en unger Riddersman.

 Så klädde de henne i bröllopskläder hvit,
 De silkesbanden briste (brusto) kring hennes unga lif.

 Det var jungfruns moder, hon sätte kronan på.
 "Kär moder, jag kan ingen krona bära få."

 Det var ungersvennen, lägger skeppen i land,
 Så gångar han sig till höga slottet fram.

 "Go'dagen, go'dagen båd' herre och fru,
 "Hvar är eder dotter jag fäste i fjol?"

 "Och fästen J herre vår dotter i fjol,
 Och blomma och lilja och rosa —
 "Så ligger hon nu uti svartan jord".
 Men jungfrun är så sorgeli bedröfvad.

10.

(Uptecknad 1838 i Ramnäs Socken af Westmanland. Visan har icke kunnat erhållas fullständig.)

Det var skön Rosamo,
 Ror sig bort till fager ö.
 Löf, löf och grönan skog —
 Och när hon kom till öna fram,
 Der fick hon se en svarter man.
 Löf, löf och grönan skog.

 Der fick hon se uppå
 Hur som Svarter bar sig åt.
 Löf, löf m. m.
 Han kunde hvarsken *) gå hell' stå,
 Han låg i sand och åt på strå.
 Löf, löf m. m.

---

*) Hvarken.

"Tre år och månar fem
 "Har jag lågat*) här med skam;
 "De bundo mig, de basta mig,
 "De kasta mig på öna hit."

— — — — —
 Och jungfrun får sitt spann
 Uti svarta mannens hand.
 Så stod han up en Riddare,
 Och jungfrun börjar till att le.

Det var den Riddaren,
 Tager jungfrun i sin famn;
 Löf, löf och grönan skog —
 Så bär han henne brådt till strand,
 Och segla' henne till fremmand' land.
 Löf, löf och grönan skog.

11.

(Upteknad i Mora Socken af Dalarna. Ovisst är om visan egentligen tillhör detta Landskap.)

"Jag föddes hit till världen
 "Långt bort i mörkan skog;
 "Jag finner ingen trogen vän,
 "Alltsen' jag miste mor.
 "Det var den bästa vän, som världen gaf mig."

"Och kunde jag mig fara
 "Alt öfver hafvet blå,
 "Föll skull' jag finna vännen min,
 "Om han än lefva må.
 "Det var m. m.

Det var den ädla jungfrun'
 Hon klagade sin nöd;
 Det var en unger herreman,
 Han gifver henne bref.

Och jungfruen hon läser,
 Hon läser hur det står:
 "Sju sår har ungersvennen fått
 "Uti sitt bröst i år."

---

*) legat.

Och jungfruen hon läser,
 Hon läser hur det står:
 "Det växer fagra rosor
 "På ungersvonnens mull."

Och jungfruen hon läser,
 Hon kan ej läsa mer;
 Det var den herremannen,
 Han får det brefvet brådt.

Föll' kan den herren läsa;
 Han läser brefvet ut;
 "Det står en jungfru och gråter
 "På ungersvonnens graf."

Det var den bästa vän, som verlden gaf mig.

12.

(Uptecknad i Gestrikland. En fullständigare uppteckning från 1600-talet af denna visan är intagen bland Sv. Fornsångerna, Del. I. sid. 223 under namnet Kloster-Jungfrun, men hvilken uppteckning icke åtföljes af melodi. Visan sjunges äfven i Södermanland, t. ex. i Åkers Härad.)

Jag önskar all verlden och kloster vore bränd,
 Och alla falska nunnor voro döda.
 För mig hafva fader och moder blifvit död,
 Som mig skulle kläda och föda.
 För linden han bär löf, och löfven falla af,
 Och jorden bär alla gröna skogar.

Och när som jag kom uti klosterhuset in,
 Der mötte mig tre underliga rätter:
 Det ena var hunger, det andra var törst,
 Det tredje var tre sömmelösa nätter.
 För linden m. m.

Först gaf jag mig bort åt en fager unger man,
 Allt uppå liljebloomstrande täckter;
 Så gafvo de mig uti fångahuset in;
 Sju år så har jag sutit der med sorgen.
 För linden han bär löf, och löfven falla af,
 Och jorden bär alla gröna skogar.

13.

(Upteknad i Rönebergs Härad af Skåne).

Och jungfrun gick åt killan *),
Hon skulle hämta vann **).
Der stod en liten hasselgren,
Han var så mycket grann.

"Ack hör du liten hasselgren,
"Hvarför är du så grann?"
"Jag äter mull, jag dricker vann,
"Derför är jag så grann."

"Ack hör hon liten jungfru,
"Hvarför är hon så fin?"
"Jag äter socker, dricker vin,
"Derför är jag så fin."

"Ack hör du liten hasselgren,
"Försmå du ej min ord:
"Jag har två bröder på kungens gård,
"De hugga dig i rod ***)."

"De hugga mig om vinteren,
"Om sommarn står jag grön;
"Men mister jungfrun äran, — se'n,
"Den får hon ej igen".

14.

Stabb-dansen.

Denna, fordom i hela Dalarna och äfven annorstädes, serdeles i Norrland, såsom i Sveg socken af Herjedalen, men numera endast i Mora socken af förstnämnda Landskap någon gång brukliga Bröllopsdans med sin gamla melodi är uppteknad i sistnämnda socken †). — A. Hülphers uppgifver i sin Dalresa sid.

*) Källan. **) Vatten. ***) Rot.

†) I Norrige (egentl. i norra Guldbrandsdalen) benämnes tredje bröllopsdagen Stubbdagen. På denna dagen inrullas i bröllopsstugan, under aflossande af skott, en väldig furustubbe. Detta kallas att *inskjuta stubben*. Derefter uppstiga brudgumme och brud, samt sedan de afträdt andra af laget parvis på stubben och *dricka hvarandras skål*. Hvarje par dansar efter nedstigandet från stubben tre hvarf kring densamma. Slutligen *utskjutes* stubben och rullas af den s. k. köksmästaren, under hvarjehanda upptåg af ungdomen, i närmaste bäck. Huruvida under skåldrickningen och dansen någon viss sång afsjunges, känna vi icke. Skål-

270, att i Malung socken, hvarest i allmänhet "dansen är så särdeles, som löjlig" och "melodierna synnerliga", denna dansvisa ännu 1762 sjungits, och anför den samma på socknens mål. Numera är den dock der alldeles förgäten, "till och med af socknens gamla brölloppspelare."

"Vid dansens utförande i Malung har så tillgått, att först brudgummen och bruden stått på deras vida Stabba (Vestm. Stäbba, Isl. Stabbi) — så vid att dess make nu troligen i ingen gård finnes — då det öfriga laget dansat omkring dem under afsjungande af sången, hvarvid paret på stabban druckit ur en framräckt

Skåldrickning mellan brudgum och brud o. s. v. är eljest vanlig öfver hela Sverige. Bruken under hvilka den försiggår, äro dock olika, äfvensom ordningen, i hvilken den företages. "Prius quam sublatis mensis, ad saltationes et hilaria transeatur, præmissis sermone pronubi vel ductoris, de mariti et uxoris officio, sponsus et sponsa jubentur libato vino bibere in gratulationem sui reciprocam: quod vocant, *dricka Dannemans och Danneqvinnans skål*. Idem paranyphi et convivæ pari libatione et faustis votis proseguuntur." Loccenius, Ant. Sv. Goth. Lib. 2 Cap. 25. I Wäsbö Härad af Småland, vänder sig, sedan den s. k. Sängledningen försiggått, brudparet emot gästerna, "då värden framkommer med tvänne små bågare med dricka uti, lefvererandes Brudgummen den ena, och Bruden den andra, hvilka dricka hvarandra til, utdrickandes desse bågare två gånger hvardera. Här på håller Præsten et tal, föreställandes desse 2:ne skålars betydelse: *Danne-mans-* och *Danne-quinns* skål; då ock Brudgummen utfaster hvad han brud sin i morgongåfvo gifver. Härpå sätter man sig till bords." Vesterdahl (rättare G. Gaslander), Beskr. om Sv. Allm. seder, sinnelag m. m.

M. Simmius har i sin uppsats af år 1685 "om Ächtenskaps- och Bröllops-Ceremonier i Wingåker," Mct. detta om skåldrickningen. "När *Välkom!*, någhot efter middagen, ähr inburit och uthdruckit: då begynnes bröllops ceremonierna och Förmannen måste klappa liud giörandes derom påminnelse och biddandes att någre ährlige danemän villia giöra brudgummen föllie uth och bera in små kärel (gierna bruka de några små silfverkoppar och elliest små trästoop) med hvilka iskiänkte, de skynda sigh in igien, och Brudgummen ställer sigh på gålfvet mitt för bordet och rumet der brudhen sitter. Då skall Förmannen tala för Dannemans och hushondes skålen. Therpå spelas och så dricker brudgummen brudhen till af een Silfver kappa eller skål, den han hafver burit in medh sigh och den omsvept medh sitt brudgums *silkesprångade ärmkläde*. Brudhen giör besked i sitt rum. Therpå till lyckönskan dricka brudgummens föllie gästerna till een stund. I medlertidh står brudgummen orörligh för brudhen och lika som tjänar. Sedhan betackas brudgummens föllie af Förmannen för sin beviiste tjänst och heder, och går så hvar till sitt rum och säte igen. — Så begärer Förmannen att några ährliga daneqvinnor ville medh brudsätan giöra brudhen föllie att hon ock må komma igien och dricka sin *Danneqvins* skål. Män föör uth beställes 2 ährliga män, hvilka när brudhen går op och tagher afträde, och brudgummen sätter sigh vidh brudbordet i Brudheas rum, sätta sigh een på hvar sidhan hoos brudgummen. — När Brudhen med sitt föllie kommer in medh drickeskoppar i händerna och hon sigh stält hafver mitt för brudgummen, måste språkas för *dannequinne skålen*. Derpå dricker hon brudgummen till och hafvandes sin kappa omsvept medh sitt *Brudärmekläde*. Hon måste ej heller taga emot den medh bara händer, uthan medh ärmkläde. Ther på dricka qvinfolken manspersonerna till och pläga dem så een stund — Alltså sätta sigh Brudgumme och Brudh tillsammans i *Samesäte*, som de kalla, äta på een tallrik medh een knif och een skedh."

Ganska mycket vore att i ämnet tillägga, men vi hänvisa för denna gång till Ol. Magnus, Hist. de Gent. Sept., Rudb. Atl. och många af våra ortbeskrifningar.

skål, eller s. k. kosa fylld med öl*). Efter brudparet hafva dess närmaste släktingar bestigit stabban, då sången återtagits och skåldrickningen förnyats, samt efter dem andra efter anseende och ålder, tills nära hela laget, alltid parvis, varit deran**).

I Mora socken, der dansen ännu någon gång är öfelig, utföres den ”vid bröllopets slut, då endast ungdomen parvis måste upp på stabben. De på stabben stående, en af hvardera könet, supa utur en och samma kosa. Så snart de bestigit stabben, börjas den vanliga visan. Efter supningen måste de tu äfven dricka ur en och samma kanna, hvarunder, så väl som under supandet, hurras med full hals. Spelmännen intonera. Under allt detta stå två äldre män vakt vid dörren, att ingen af ungdomen, serdeles flickorna, af hvilka den alltid paras med den karl, till hvilken hon förmodas hafva godt öga, må smyga sig bort undan dansen. — Sedan Stäbbdansen är slutad, ställes dricks-sån midt på golvet, hvarefter dansas ringdans omkring den; och drickes af laget mellan hvarje dans, eller, som den kallas, lek, hvarföre i sån finnes fem till sex skopor***).

Dansen är söder om Mälaren alldeles okänd. I några socknar af Westmanland är den åtminstone till namnet ännu bekant, äfvensom i norra delen af Upland. Vid Bröllop i förstnämnda Landskap, serdeles i Bergslagen, måste alltid en s. k. Stäbbgubbe närvara. Denne har på sin lott, utom annat, att, andra bröllopsdagen och de påföljande dagarna, med omväxlande upptåg roa Bröllopslaget, och torde fordom haft något att bestyra äfven vid Stäbbdansen, såsom lemning hvaraf återstår, att, 3:dje Bröllopsdagen, en stäbba sättes på en s. k. drög, hvarefter och sedan Stäbbgubben blifvit uplyftad på stäbba, han, under musik och skrål, af ungdomen sålunda föres öfver berg och backar till någon bäck eller puss, i hvilken både stäbba och stäbbgubbe nedvältas †). — Vidare i ämnet en annan gång. Visan är denna:

Hvem skall denna Skålena hafva,
 Vår vän så god?
 Den skall (N. N.) hafva
 Med lustigt mod.
 Så luta nu till,
 Drick, drick, som du vill,
 Tre kappar på ra', på ra', på ra',
 Så kommer du intet nå' buller å sta'.
 Och utan buller och utan bång
 Skall denna Skåla hafva sin gång
 Till ljusan dag.

Ofvan-

*) Skålen ("Gäspö'-bullan"), hvilken någon gång rymt flere kannor, har på skiljda ställen haft olika namn, såsom Sven, Knatt, Gertrud m. m.; och finnes att i fornda dagar hvarje socken gerna haft en skål för detta ändamål.

***) Meddeladt af Past. Per Meander i Malung, hvilken utg. i öfrigt har att tacka för åtskilliga, Bröllopssederna i denna socken rörande, upplysningar, de der, jemte annat hit hörande, framdeles torde komma att allmängöras.

****) Past. Adj. Anders Forssberg i Mora har i dessa dagar till utg. benäget öfverlemnadt en mängd högst märkvärdiga iakttagelser rörande Mora-allmogens Bröllopsleder, deribland angående ifrågavarande dans, men hvilka utrymmet icke tillåter att nu meddela.

†) I Herjedalen heter denne vid Bröllop oundgänglige upptågsmakare *Brickarhufvud*. Brickja bet. på ortens mål en liten bänk.

Ofvannämnda uppteckning på Mora-målet af dansen lyder sålunda:

Hvem sku denna skålen tåhöra,
 Mi lusti kamrat?
 Dä sku Munser (Jomfer N.) göra,
 Må sit frest mo.
 Han (Ho) lotar nu till,
 Drick, drick, som du vill,
 Tre kappar på ra, ra, ra, ra, ra,
 Så kommer hä inte nå' olät å sta.

15.

Höglorfvén.

(Se melodierna N:r 15 a) och 15 b.)

Det är en gammal sed nästan i hela Sverige, att det dansnöje, som på landsbygden anställs å första bröllopsdagen, begynnes på det sättet, att bruden framträder till presten, niger, och med honom dansar en polska*). Härefter vänder sig bruden till brudgummen, med hvilken hon, efter förnyad nigning, dansar andra polskan. Tredje polskan dansas af bruden och Prestens fru. Under dessa dansar håller sig det öfriga laget stilla på sina bänkar, men efter dem blifva paren flere, ja, innan kort så många, att spelmännen ofta föränlåtats taga plats på sjelfva bordet.

Denna första dans af prest och brud är i Vingåker socken benämnd Höglorfvén, och har haft egna ord, äfvensom melodi. De föra äro "nästan förgätna" och den sednare återstår — i uppteckningar. Af några stycken utaf innehållet, som af en och annan äldre i församlingen lærer bibehållas i minnet, inhemtas, att det innefattat "ett något fritt skämt öfver bruden," bland annat, tillvitelser för begångna ungdomsfel o. d. En mycket ofullständig uppteckning af Höglorfvén, hvilken vi öfverkommit, men som icke ens kan i den helhet densamma befinnes allmängöras, och icke eller tyckes lämpa sig efter någondera af melodierna, har följande början:

Alldrig skulle denna brua
 Bära krona på sitt hufve.
 — — — — —
 Fager är du fastän bleker,
 Och det valler (vållar) fälle leken.
 — — — — —

*) I några trakter af Blekinge och måhända flerestådes dansas likväl den första polskan af bruden och den s. k. Talmannen, samt den andra af bruden och brudgummen. Med hvar och en af dem dansar hon polskan tvänne gånger å rad.

Det sannolika är, att — såsom fallet är med många af våra folkvisor — innehållet ursprungligen varit helt annat, än det, hvartill detsamma under en mängd med tiden mer och mer urartade Bröllopsnöjen öfvergått. Några uttryck i visan gifva styrka åt denna förmodan. — Namnet Höglorf tyckes vara sammansatt af tvänne ord, utaf hvilka det första, som har sin gifna betydelse, synes, jemte omständigheten, att endast de främste fått i denna första dansen deltaga, antyda en högre betydelse i densamma*).

Höglorfvén lærer uteslutande tillhört Vingåker. Andra Landsorter hafva deremot Bröllopssånger, hvilka icke äro kända här. I Vestmanland sjunges en egen melodi, när bruden *bortdansas*, i Östergöthland, när *salningen* till spelmännen försiggår, då man dansar öfver tända ljus, och i vissa trakter af Upland, när brudgummen annammas af *gubbarna*. Alla dessa melodier m. fl. äga ord och äro nästan utan undantag utmärkt sköna. Vi skola icke underlåta att framdeles meddela dem.

De tvänne upptagna melodierna uppgifvas båda heta Höglorf. Den första är hemtad ur Åhlströms Traditioner af Svenska Folkdansar; den andra är meddelad af Orgelnisten Johan Strand efter uppteckning, som förvaras i Bibliotheket på Säfstaholm i Södermanland.

16.

Maj-visa.

(Se Melod. Nr 16 a) och 16 b).

Till de i vårt land gängse årliga Allmogefester hör den i Skåne öfliga Majfesten — en härlig lemning från framfarna dagar. — Äldre författare hafva i allmänhet mycket att säga om i Skåne brukliga Vår- och Sommarfester, af hvilka blott en och annan återstår i det nordliga Sverike**). Rudbeck nämner dem flerstädes, och äfven Floræus (*Flores Antiquitatis Scanicæ*) vet omtala "the gamla Skånskes Mayvisor (*cantilenæ Florales*), Maylekar (*Iudi Florales*), Sommargillen (*conventus Florales*), Blomsterprydnader" m. m., äfvensom Linné (*Skånska Resan*), hvilken ofta prisar de härliga Blomsterfesterna härstädes. Här "Majas" med blommor, enligt hans utsago, kyrkorna, ja, sjelfva grafvarna.

Nedanstående uppteckning af den sång, som vid en sådan Majfest afsjunges, är upptecknad i Qvistofta Sn, Rönebergs Härad af Skåne. Rörande de med densammans afsjungande förenade plägseder är från samma ort följande oss meddeladt.

"Byens ynglingar samla sig aftonen före den första Maj i skymningen, gå omkring i gårdarna med ny-utspruckna björkqvistar i händerna och sjunga visan utanför hvarje stuga, hvarefter de, i händelse af en god emottagning, till lyckönskings- och tacksamhetstecken sätta löfqvistar i taket utanför dörren. —

*) I ofvannämnda Simmii uppsats om Bröllops seder i Vingåker talas väl om *danz* och om Spelmän, hvilka *med jultgiga och horn måste göra tjänst*, men om Höglorfvén nämnes intet.

***) Af dessa skola åtskilliga framdeles meddelas.

Man försummar icke att medtaga korgar, för att i dem samla de gåfvor, som vid tillfället gifvas, mäst bestående af en riklig mängd ägg, på det att sedermera vid Pingst må kunna anställas ett muntert gille, der, mellan lek och dansar, "pannekakor och äggemat" rundeligen vankas**).

God afton, om ni hemma är!
 Maj är välkommen!
 Förlåt oss, om vi väcka er.
 Sommaren är ljuflig för ungdomen.

Nu komma vi uti er går (gård)
 Maj är m. m.
 Och fråga om vi sjunga får —
 Sommaren är m. m.

Ty bära vi nu Maj i by,
 Och prisa den med sånger ny.

Ty vintrens fång (tvång) ur landet är
 Maj är m. m.
 För löf och gräset grönt nu är.
 Glädjoms nu för en så ljuflig sommar.

Den lilla lärkans ljufva klång (klang?)
 Maj är m. m.
 Går upp i sky med Majesång.
 Glädjoms m. m.

Välkommen är Maj månads tid;
 Gud segne denna sommar blid!

Förläna oss ett ymnigt år,
 Bevara både hus och går'!

Stark humle häng på stänkarna**),
 Så bäsk malört på ängarna!

Gif mjölk och smör och osten söt,
 Bohvete ock till hvetegröt!

Gif bien vax och håning söt
 Till läkdom, mat och ljus och mjöd!

*) Äfven vid Pingstgillet lärer åtminstone en del af visan afsjungas, hvadan hon ock benämnes Pingstgilles-visa.

***) Stänkar = humlestörrar.

Låt hönan värpa ägg på fat
Till pannkakor och äggemat!

Nu sätta vi löf uti ert tak,
Det skall ni få se i morgon dag.

God natt och tack det skall ni ha,
Maj är välkommen.
För gåfvan den var ganska bra.
Glädjoms nu för en så ljuflig sommar.

I händelse sången icke väcker någon uppmärksamhet hos den, till hvilken den blifvit ställd, sjunges följande slutvers:

Så ligg, och ligg du lada (lata) stud (stut),
Till kråkor och ravnar (korpar) ska' asa dig ud.

En annan uptekning från Blekinge-gränsen af visan med åtföljande melodi, den vi bifoge, har följande ingångsvers:

Nu komma våra pågar (pojkar) små;
Hör det vi nu bedje:
Gif oss lit' och låt oss gå:
Var oss allom nådig Gud med glädje.

En tredje uptekning från Harjager Härad begynner sålunda:

Här komma vi med våra fem korgar på ra';
Ach kära far och mor! gif oss litet af hvad J ha'.
Här komma vi så resandes, för vi ska' resa långt,
Skulle vi gå och intet få, så vore det hänt.

(Forts.)

N° 8.

Det gin-go två jungfrur på vä-gen der-brann; Tei ro-sor och tei re-de-ti-ga

Blom-mar. Der mö-ter dem-sig en god häll-ve-le-gan när Brän Frankrike ä-roni vi kon-ue.

N° 9.

Och Tro-gersven tal-te till två-re-stan sin; Och Blomma och lil-ja och ro-sa I

morgon så lär jag brän till-a vännen min. Men Jungfrun är så sor-ge-ti be-dröad.

N° 10.

Det var skön Ro-sa-mo, Ror sig bort till lä-ger ö. Löf, löf och grönan skog. Och

när hon kom till ö--na fram, Der fick hon se en svar-ter man. Löf, löf och grö-nan skog.

N° 11.

Jag löd-des till till vert---den. Långt bort i mörkan skog. Jag lin-ner in-gen

tro-gen vän all-sen jag måste mor. Det var den bä--sta vän, som vert-den gaf mig.

Nº 12.

Sag
För om-skar all verlden och
helster vo-re bränd, Och at-la falska nunnor voro döda.
mig ha-va Fa-der och Mo-der lit-vit dödt, Som mig skulle kläda och fö-du.

För tin-den han bär löf, Och löf-ven
fät-ta at, Och jor--den bär at-la grö--na sko-gar.

Nº 13.

Och Jungfrun gick åt ked---lan, Hon skulle hämta vann. Der stod en ti-ten

has---sel-gren, Han var så myc-ket grann.

Nº 14.

Hvem skall denna Skäle-na ha-va? Vår vän så god. Den skall -- N.N. --- ha-va, Med lustigt mod. Så

tu-ta nu till, Drick, drick som du vill, Bre kappar å ra, å ra, å ra, Så kommer du in-tet nå! Jul-ter ästad, Och

u---tan jul-ter och u---tan bing, Skall denna Skä-la ha-va sin gång, Till liv-san dag.

Nº 15.
a.

N° 15.
B.

N° 16
a.

God af-ton, om ni hemma är! Maj är väl-kom-men! För-låt oss, om vi

vä-ka er. Somma-ren är Guf-lig för ung--do---men.

N° 16
B.

Nu kom-ma vi-ra På-gar små. Hör det vi nu bed-je: Gif oss lit' och

lit' oss gå. Var oss af-lom nå-dig Gud med gläd-je.

Litt.
A.

Sid: 21.

Skrym-ta första gången, skrymta andra gången, skrymta, skrymta Ole, skrymta du!

Skrymta för-sia gån-gen, skrymta andra gången, skrymta, skrymta Ole, skrymta du!

Litt.
B.

Sid: 21.

Så dansar jag på skarvva, på skarvva första hvarvva. Hur hurtigt det månd gå, så går det bra än-dä.

Litt.
C.

Gran-när-Mo--ra tal--te des-sä o--la. Om jag ha-de mi' Jo--han-na gult.
Hög! med Sa-ra är det in-ga lä-ra, För' ho' ä' bä-de kry och söpp.

Än gör hon så här, Än gör hon så där. Grönma gas-sar-na de se derpå.

Litt.
D.

Och när som licker-na de gult-a se, så lä de annat att tänka på. I sin lil-la vän,

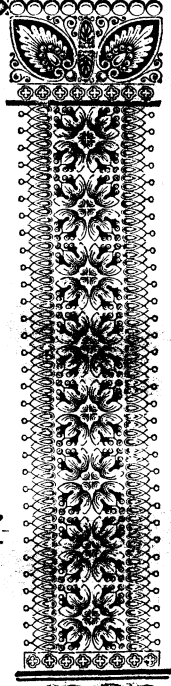
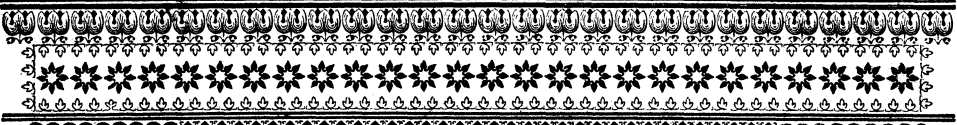
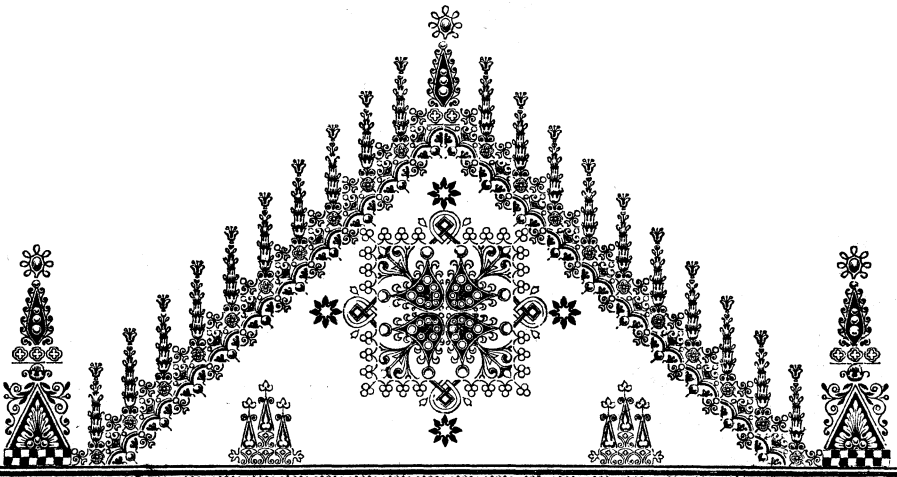
Dan-sa om i lång. Ä-drig när-sin öl-ver-gilt va den, Förr än döden dem ät-skul-fer.

Litt.
E.

Jag har en vän, ja, om han än lef-ver, Som för sju år se-dan re-ste bort.

Ä-drig kan jag den vän-nen glömma. Någ lär jag sör--ja, som ho--nom mist.

Litt.
F.

—
Pris: 2 R:dr 16 sk. Banko.
—

De tryckfel, som kunna förefinnas i detta häfte,
skola, jemte de i 1:a häftet, anmärkas och rättas i 4:e häftet.

